

Estudi sobre l'estat actual del sector de la conservació-restauració a Catalunya 2019. Document resum.

Projecte impulsat per l'Associació professional Conservadors-Restauradors Associats de Catalunya (CRAC), amb el finançament de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat i la col·laboració del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

Margarida Loran Gili. Museòloga i consultora independent.

Març 2020

Amb el suport de:

Document elaborat per Margarida Loran, consultora independent.

Amb la col·laboració de Laura Gausa en la recollida i tractament de la informació quantitativa i qualitativa, i el suport de Maria Moreno (Momentum Co) en l'adaptació dels qüestionaris a versió electrònica i l'explotació de les dades.

Els membres de la junta de la CRAC han donat suport a tot el procés, aportant idees i facilitant contactes clau: Marta Gabernet (presidenta), Àlex Castro (vicepresident), Lídia Balust (secretària), Maria Teresa Sala (tresorera), Ruth Bagan, Anna Ferran, Laia Dura, Olga Íñigo, Núria Jutglar, Nieves Marí (vocals).

Agraïments a les persones responsables del Servei de Museus i del Servei d'Arxius de la Direcció General de Patrimoni Cultural, del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, de l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya, de la Facultat de Belles Arts de la UB, de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, de l'ICUB i del Secretariat d'Arxius Eclesiàstics, per haver contribuït a aportar informació i a enviar els qüestionaris a les seves xarxes.

Un reconeixement també als professionals que han participat en els grups de discussió per reflexionar sobre els resultats i pensar conclusions i recomanacions: Miquel Mirambell, Maria Àngels Balliu, Lídia Balust, Gema Campo, Salvador Garcia, Marta Oriola, Àngels Solé, Gemma Valls, Montserrat Pugès, Pau Arroyo, Cristina Martí, Marta Pérez, Sílvia Noguera, Anna Vila, Carme Masdeu, Mercè Gual, Esther Llorca, Maria Teresa Sala, Mariona Bruzzo.

Finalment, donem gràcies als 414 professionals de la conservació-restauració i a les 132 institucions que han participat responent a les enquestes, així com a les 38 persones que han aportat opinions i informació en entrevistes, visites i converses, individuals o grupals.

Continguts:

INTRODUCCIÓ	4
Propòsit	4
Metodologia	5
Plantejament d'implicació del sector	7
RESULTATS CLAU	8
1. Ocupació	8
2. Salaris / ingressos anuals bruts	9
3. Formació d'accés a la professió i continuada.	10
4. Perfil dels professionals.	12
5. Assoliment formatiu dels professionals.	12
6. Els equips de conservadors-restauradors.	12
7. Àmbits de treball, especialitzacions i dèficits de coneixements i competències.	13
8. Ús de serveis professionals externs per cobrir dèficits de coneixements i competències.	14
9. La pràctica privada i la contractació pública.	15
10. Recursos interns de conservació restauració en els centres patrimonials públics.	16
11. Ús de serveis de conservació externs per part dels centres patrimonials públics.	18
12. Les pràctiques de l'externalització.	19
13 Ús i relació amb els serveis públics especialitzats.	20
REFLEXIONS I RECOMANACIONS	22
Formació: horitzó de canvi.	23
Especialitats: dèficits i oportunitats.	26
Externalització: cap a una pràctica de qualitat.	29
Propers passos	33
PARTICIPANTS	34

INTRODUCCIÓ

Propòsit

El sector de la conservació-restauració afronta reptes importants en molts fronts: el reconeixement social, la regulació legal, l'optimització de la formació d'entrada a la professió, la creació de places en centres públics, la millora de les condicions de contractació externa que afecten la pràctica privada, la cohesió del col·lectiu professional, entre d'altres.

Un estudi preliminar elaborat el 2018 "*La problemàtica del sector de la Conservació-Restaureació a Catalunya. Revisió i anàlisi de la documentació existent i entrevistes amb experts i professionals*" va recollir idees i opinions, per construir una llista argumentada de problemàtiques i reptes, mitjançant revisió de literatura i implicant a un grup petit de professionals del sector amb recerca qualitativa.

En el sector hi ha consciència d'un conjunt de problemàtiques, però faltaven dades que sustentessin les opinions i percepcions. Partint d'aquest estudi previ, i per incrementar la validesa dels seus resultats, aquest estudi ha posat l'accent en recollir dades quantitatives, mitjançant dos qüestionaris i la recollida d'indicadors existents, per construir una base d'evidència que encara no existia.

L'estudi s'ha proposat aprofundir en el coneixement de la realitat del sector a Catalunya, en l'actualitat (any 2019), recollint dades que permetin dimensionar-lo, comprendre millor les necessitats i les tendències, i identificar oportunitats i forces de canvi. També ha buscat aprofundir en el coneixement i la reflexió sobre alguns temes crítics mitjançant mètodes qualitius.

S'ha posat una atenció especial a recollir dades, per:

- Dimensionar àmbits clau de la conservació-restauració, com la formació o l'ocupació.
- Caracteritzar el perfil dels professionals (el lloc de treball, els anys d'experiència, les àrees d'especialització, el nivell formatiu, el nivell d'ingressos, el gènere, el lloc de residència i l'àmbit geogràfic de treball, la pertinença a associacions professionals, etc.)
- Determinar el grau de presència o d'absència dels conservadors-restauradors en els equips de les organitzacions patrimonials, així com el grau d'ús de serveis externs (públics o privats).
- Identificar mancances i buits de competències de conservació-restauració, i el seu interès a cobrir-les mitjançant formació o l'ús de serveis externs.
- Identificar dificultats o barreres a l'ocupació, a la contractació externa i al progrés professionals, i determinar-ne el grau d'afectació.

Aporta una base d'evidència que s'espera que sigui útil per informar una futura estratègia de desenvolupament del sector que prioritzi i planifiqui accions de canvi de forma fonamentada. Un document de referència que aportï la base per orientar aquest treball estratègic que CRAC es proposa dur a terme conjuntament amb els principals agents del sector (les administracions, les institucions formatives i els centres especialitzats).

Metodologia

L'estudi utilitza una combinació de mètodes de recerca, incloent la revisió de la informació existent i tècniques de recollida d'informació qualitativa i quantitativa, per obtenir un retrat el més complet possible.

Revisió de la informació existent.

Per contextualitzar la recerca i per aprofundir en algun àmbit en què hi ha una bona base d'indicadors de seguiment, s'ha fet una revisió d'informació existent sobre l'oferta formativa oficial en conservació-restauració, sobre els principals centres i serveis especialitzats en conservació-restauració, i també de dades dels professionals que CRAC havia recollit anteriorment.

1. Revisió de documents i d'estadístiques disponibles.

- *Dades de formació: Facultat de Belles Arts, Universitat de Barcelona i Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya (2012-2018).*
- *Normatives legals referents als estudis en conservació – restauració.*
- *Dades d'una enquesta sobre la professió CRAC (2012-13).*
- *Dades de la Diputació de Barcelona (2015, 2018).*
- *Dades del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya /2005-2018).*

2. S'han fet contactes i entrevistes (individuals o grupals) amb persones responsables de les diferents institucions amb incidència en la conservació-restauració. L'objectiu de les trobades i contactes ha estat informar-los de l'estudi i demanar implicació en la recollida de dades del seu subsector i en la difusió dels qüestionaris als diferents contactes. A més, s'ha conversat sobre l'abast i les característiques del servei que presten i les seves principals problemàtiques.

- *Direcció General de Patrimoni Cultural: Subdirecció General de Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic, Servei de Museus i Protecció de Béns Mobles, Servei de Coordinació de la Xarxa d'Arxius Comarcals.*
- *Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (Agència Catalana del Patrimoni Cultural).*
- *Centre de Conservació i Restauració de la Fílmoteca de Catalunya (Institut Català de les Empreses Culturals).*
- *Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.*
- *Institut de Cultura de Barcelona (Ajuntament de Barcelona)*
- *Servei d'Arqueologia de Barcelona (Ajuntament de Barcelona)*
- *Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya.*
- *Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona.*
- *Secretariat d'Arxius Eclesiàstics.*

Recerca quantitativa: qüestionaris en format electrònic.

S'han realitzat dos qüestionaris, els resultats dels quals es presenten en aquest informe. Un primer s'ha adreçat als conservadors-restauradors individuals, i l'altre als centres patrimonials (museus, arxius, col·leccions, llocs històrics) i als serveis públics especialitzats en conservació-restauració. Les

preguntes són majoritàriament tancades, però hi ha unes poques preguntes obertes que aporten informació qualitativa. Per dissenyar els qüestionaris s'han revisat altres estudis similars existents, en l'àmbit internacional, que han servit de referència per a la formulació de les preguntes (ICON, AIM, ICCROM).

La recollida de dades s'ha realitzat en dues fases:

Fase 1. Qüestionari adreçat als conservadors-restauradors.

Qüestionari electrònic utilitzant la plataforma SurveyMonkey i enviat mitjançant correus electrònics a través dels diferents agents implicats, que l'han difós a les seves llistes de contactes. Dades recollides de l'11 d'octubre al 10 de novembre de 2019.

414 respostes (no totes completes).

Fase 2. Qüestionari adreçat als centres patrimonials i als serveis especialitzats.

Qüestionari electrònic utilitzant la plataforma SurveyMonkey i enviat mitjançant correus electrònics a través de les diferents institucions implicades, que l'han difós a les seves llistes de contactes. Dades recollides del 12 de novembre al 23 de desembre de 2019.

132 respostes (no totes completes).

Amb el primer qüestionari s'ha volgut arribar al màxim nombre possible de professionals de la conservació-restauració, per cobrir el ventall més ampli possible de situacions laborals i d'especialitats, amb l'objectiu que els resultats siguin el més representatius possible de la situació del conjunt de la professió. No hi ha cap cens de professionals de la conservació restauració, i per tant no podem saber el percentatge de resposta, però l'elevat nombre de respostes recollides (un nombre molt més alt que el nombre de persones associades a CRAC, que són 245), afavoreix la representativitat de les respostes.

Amb el segon qüestionari també s'ha volgut arribar al màxim nombre de centres possible, però s'han prioritzat els museus registrats i els arxius comarcals i municipals, a banda de les institucions nacionals com l'Arxiu Nacional i la Biblioteca de Catalunya. En total han respost 132 institucions, incloent-hi centres (principalment museus i arxius) i serveis especialitzats en C-R. Es coneix l'univers dels museus registrats (113), el dels arxius comarcals (39), el dels arxius municipals (144) i el dels arxius eclesiàstics (26), i per aquests subgrups es pot calcular el percentatge de resposta, ja que tots van rebre el qüestionari. El percentatge de resposta ha estat del 50,5% en els museus registrats (57 respostes), del 49% en els arxius comarcals (19 respostes), del 18% en els arxius municipals (26 respostes), i del 34,5% en el cas dels arxius eclesiàstics (9 respostes).

Per al tractament de les dades s'han comptabilitzat els resultats globals per a cada resposta, i s'han fet creuaments amb alguns segments clau. En el qüestionari adreçat als conservadors restauradors, es presenten els resultats globals i algunes preguntes es fan creuaments amb 1) situació laboral, 2) anys d'experiència professional, i 3) temps de dedicació a la C-R. En el qüestionari adreçat als centres, es presenten els resultats globals i els resultats segmentats per: 1) arxius, 2) museus, i 3) centres especialitzats o nacionals.

Recerca qualitativa: entrevistes i grups de discussió

L'enfocament qualitatiu permet entendre les diferents perspectives amb tots els matisos, i descobrir, i aprofundir, en els temes que més afecten els diferents agents del sector.

S'han fet entrevistes en profunditat, amb una visita a les instal·lacions, a un grup de 5 centres especialitzats.

S'han fet tres grups de discussió amb l'objectiu de reflexionar sobre els resultats obtinguts amb l'estudi, mitjançant la revisió de la informació existent i els dos qüestionaris. Cadascun dels grups s'ha centrat en un tema crític per al sector. Hi han participat professionals amb experteses o responsabilitats rellevants per a cada tema.

1. La formació oficial en restauració-conservació a Catalunya. Realitzat el 29 de gener de 2019.
2. L'externalització de la conservació-restauració. Realitzat el 14 de febrer de 2020.
3. Els dèficits d'especialitats i competències. Realitzat el 19 de febrer de 2020.

Aquests tres grups han generat recomanacions i propostes de consens per abordar les principals problemàtiques o oportunitats de cadascun dels àmbits.

Plantejament d'implicació del sector

El treball s'ha plantejat com un treball de col·laboració estreta amb la junta directiva de CRAC, l'associació professional que impulsa l'estudi, i també amb el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya. Amb ells s'han fet reunions de seguiment durant el període de treball, han revisat el disseny dels instruments de recollida de dades (els qüestionaris), i després els han testat, i han contribuït activament en la preparació i organització dels focus groups .

S'ha volgut també implicar als altres agents clau del sector, mantenint trobades o converses inicials per explicar-los l'estudi i demanar-los col·laboració. La participació d'aquests agents, des de l'inici fins al final de l'estudi, ha facilitat la recollida de dades, l'assessorament en aspectes específics del sector i també, la discussió dels resultats i la formulació de recomanacions que siguin rellevants, factibles i de consens dins el sector.

Definició de conservador-restaurador

Per establir l'abast de la recerca s'han considerat conservadors-restauradors els professionals que actuen sobre el patrimoni cultural tangible: béns mobles, elements decoratius d'immobles i mobles incorporats a béns immobles; amb l'objectiu de preservar-lo i conservar-lo per a generacions presents i futures, i que tenen la formació, els coneixements, les habilitats i l'experiència requerits per a l'exercici de la professió de la conservació-restauració.

Aquesta definició s'ha elaborat tenint en compte les directrius professionals de l'European Confederation of Conservator-Restorers Organisations (E.C.C.O). Document aprovat per la seva Assemblea General. Brussel·les, 1 març 2002. *E.C.C.O. Professional Guidelines I: The Profession.*

RESULTATS CLAU

1. Ocupació.

La majoria dels professionals enquestats laboralment actius en C-R, gairebé dues terceres parts, exerceixen en la pràctica privada, i entre aquests predominen els professionals independents/autònoms. Els que treballen en l'àmbit públic no arriben al 40%. Hi ha un grup important de persones, que supera una quarta part, en una situació no totalment activa o no totalment dedicada a la conservació-restauració. La pràctica privada independent en realitat encara és més àmplia, perquè no és rar combinar-la amb altres ocupacions.

- Un 62% dels professionals laboralment actius en la conservació-restauració treballen principalment en la pràctica privada (els 'actius' exclouen els estudiants a temps complert, els becaris, els que estan a l'atur, jubilats o en altres situacions laborals). El 47% són autònoms, el 12% treballen en una empresa especialitzada i el 3% en una empresa generalista.
- La resta de professionals 'actius', el 38%, treballen en l'àmbit públic: el 18% en museus, el 3% en un arxiu o biblioteca, el 4% en un centre públic de serveis de conservació-restauració, un altre 4% en un departament de l'administració pública, i encara un altre 4% com a professorat en una universitat. El 3% són investigadors a la universitat o un centre especialitzat.
- Del total dels professionals enquestats, un percentatge elevat, que supera una quarta part (el 27%) estan en una situació no laboral sigui formativa, a l'atur o d'altre tipus. Un 7% són estudiants a temps complert, un 7% estan a l'atur, un 4% són becaris, i un altre 9% diuen estar 'en una altra situació' (probablement no 'actius' del tot en conservació-restauració).
- Els que es dediquen a la conservació-restauració a jornada complerta són el 77% dels que treballen en un servei públic o especialitzat, el 73% dels que treballen en una empresa, el 70% dels que són professionals independents/autònoms, i el 67% dels que estan en un centre patrimonial. Només el 20% dels que estan en 'una altra situació'.
- La pràctica independent es mostra més àmplia si es pregunta per la seva combinació amb altres. Gairebé la meitat dels enquestats (49%), incloent-hi els que estan en una situació no laboral o no principalment dedicada a la C-R, la practiquen, en algun grau. El 14% la combina amb una altra ocupació dins la C-R i un 19% amb una altra ocupació fora del sector.
- De les persones que treballen, en algun grau, com a professionals independents/autònoms, el grup més important treballa per a diversos clients (53%), mentre que els que treballen majoritàriament per a un sol client són el 6,5%. En aquest últim grup es poden trobar persones en una situació de "fals autònom", però també persones amb poca dedicació laboral.
- Dels que treballen per compte d'altre, no arriba a una tercera part els que tenen un contracte indefinit o fix. Dins d'aquests, predominen els que tenen més anys d'experiència: gairebé tres quartes parts tenen més de 16 anys d'experiència (71%). Entre els que tenen contractes eventuais i/o d'obra i servei, en canvi, predominen els de menys de 16 anys d'experiència (76%).

2. Salariis / ingressos bruts anuals.

Un nombre important de professionals enquestats no aconsegueixen guanyar més de 18.000€ anuals bruts amb la seva feina de conservació-restauració, i és preocupant que un 38% de tots els que treballen a temps complet estan en aquesta situació. Només un terç del total d'enquestats guanya més de 24.000€ anuals, el nivell que correspondria a un professional. La suma de percentatges elevats d'ingressos baixos, de treball independent, de treball a mitja jornada i de treball temporal, abans comentats, mostra un grau de precarietat laboral del col·lectiu molt important.

- Més de la meitat dels professionals enquestats (56%) no superen els 18,000€ bruts anuals, i estan lluny del salari brut anual mitjà a Catalunya, que l'IDESCAT xifra en 25.180€ per al 2017. Més lluny encara estan del salari brut mitjà dels professionals científics i intel·lectuals, que segons l'IDESCAT el 2017 va ser de 34.129€. Només el 17% dels enquestats superen els 30.000€.
- El grup més nombrós, més d'una tercera part dels enquestats (36%), estan per sota dels 12.000€ anuals bruts, i per tant no arriben a mileuristes amb el rendiment de la seva feina de conservació-restauració. Un 59% del total d'enquestats que fan jornada parcial (<30h setmanals) estan en aquesta franja, però també un 16% dels que fan jornada completa.
- El segon nivell més habitual són els mileuristes, que guanyen entre 12.000 i 18.000€ anuals bruts, i que correspon al 20% del total d'enquestats. El 22% de les persones que treballen en conservació-restauració a jornada completa estan en aquesta franja, i el 21% dels que treballen a jornada parcial també.
- Mirant el total dels enquestats que treballen a temps complet (230 persones), la franja d'ingressos més comuna, gairebé d'una quarta part (23,5%) és la de 18.001€ a 24.000€ anuals bruts, seguida de 12.000€ a 18.000€ (22%), menys de 12.000€ (16%), de 24.001€ a 30.000€ (15%), de 30.001€ a 36.000€ (12%), i més de 36.000€ (12%).
- Els nivells més baixos d'ingressos es troben en la pràctica privada, que com s'ha vist és majoritària. El 87% dels que treballen en una empresa i el 82% dels professionals independents/autònoms guanyen menys de 24.000€ anuals bruts. Tanmateix, el nivell més alt d'ingressos, per sobre de 60.000€ bruts anuals (1% dels total d'enquestats), només es troba en la pràctica privada.
- Els que treballen en centres patrimonials tenen un nivell d'ingressos més proper a la mitjana de salaris de Catalunya, tant la mitjana general com la de professionals. El 76% estan per sobre dels 24.000€ anuals bruts. La meitat, de fet, guanyen més de 30.000€ anuals bruts. La situació no és tan bona entre els que treballen en centres especialitzats, on la meitat cobra menys de 24.000€.
- L'evolució dels ingressos anuals mostra un estancament, però amb una certa tendència de millora. En conjunt, dos terços dels enquestats fa quatre anys ingressaven igual o menys que ara. Malgrat tot, un 20% ha perdut capacitat adquisitiva. Respecte la previsió a curt termini, el 44% pensa que el seu nivell d'ingressos no variarà, però també hi ha incertesa (un 28% que no ho sap), i un petit grup (14%) que preveu un augment.

- Els que treballen en un centre patrimonial o especialitzat són els que mostren més estabilitat i progrés positiu. La meitat d'aquests no han registrat cap canvi de nivell d'ingressos respecte fa 4 anys, i més d'un 40% l'han vist incrementat. També hi ha signes positius entre el grup de professionals independents/autònoms, prop de la meitat dels quals també han vist incrementar els ingressos. Tot apunta a una recuperació (moderada) després de la crisi.

3. Formació d'accés a la professió i continuada.

Hi ha una doble via de formació oficial d'entrada a la professió (Facultat de Belles Arts i ESCRBC). Conjuntament, les dues institucions ofereixen un nombre de matriculacions, i produeixen un nombre de titulats per any, que es pot considerar elevat si es compara amb la realitat del mercat de treball, caracteritzat per una oferta d'ocupació escassa. S'està prenent consciència que l'alt nombre de titulats anuals no ajuda gens a millorar la situació de precarietat de part del col·lectiu professional.

- La professió creix amb una mitjana de 59 nous graduats cada any, entre l'Escola i la Facultat. Entre les dues institucions s'ofereixen 90 places anuals pel que fa al nivell de grau i se'n cobreixen, de mitjana 86. Dels alumnes que comencen un 69% acaben graduant-se. En els darrers 7 cursos (entre 2011 i 2018) s'han graduat o titulat un total de 402 alumnes.
- Segons una enquesta de l'AQU d'inserció laboral dels alumnes 3 anys després d'acabar els estudis (2017) mostra que el tipus de contracte més comú és el d'autònoms (47% de la mostra). En comparació amb les altres titulacions artístiques superiors a Catalunya, l'estudi destaca el baix percentatge de contractes fixos, i que té el percentatge d'autònoms més alt amb diferència.
- La formació a nivell de màster es considera, per part de l'organització europea ENCoRE, el nivell formatiu adequat per accedir a la professió, i per tant és l'horitzó cap el que caldria avançar. L'oferta de màsters a Catalunya es limita a només dos programes (*Direcció de projectes de Conservació-Restauroació* a la UB, i *Conservació-Restauroació de patrimoni fotogràfic* a l'ESCRBC).
- Diversos centres patrimonials i especialitzats en conservació-restauroació del país, ofereixen oportunitats de pràctiques curriculars per a estudiants i beques per a titulats, per aprofundir en el coneixement i la pràctica. L'oferta de pràctiques és àmplia (només el CRBMC va acollir 18 alumnes l'any 2018). La de beques és més limitada (19 beques anuals ofertes per 5 centres).
- Els centres patrimonials que van respondre el qüestionari específic indiquen que van acollir, en conjunt, un total de 94 estudiants en pràctiques durant l'any 2018 i un total de 28 becaris. Cada any, per tant, més de 100 persones, entre estudiants i titulats tenen l'oportunitat de formar-se i treballar en conservació-restauroació.
- La gran majoria d'aquests estudiants o becats ho fan en els centres especialitzats o nacionals, els quals acullen el 57% dels estudiants i el 78% dels becaris. Un total de 76 persones del total de 94

van ser acollits per aquests centres. Val a dir que aquest flux de persones anual és una font continuada de força de treball no despreciable per a aquests centres.

- El ventall d'institucions que ofereixen formació continuada és més ampli, tant en l'àmbit públic, com el CRBMC o l'Escola d'Art i Disseny de Tortosa, i també escoles privades. Més de la meitat dels centres patrimonials o especialitzats que han respost el qüestionari específic han proporcionat oportunitats de formació en C-R al seu equip, en els darrers quatre anys.

4. Perfil dels professionals.

La professió de la conservació-restauració és relativament jove i feminitzada. Si aquesta condició és un factor que contribueix a la situació de baix reconeixement social, baix nivell d'ingressos i precarietat laboral és un tema a explorar i abordar des del col·lectiu professional. Es comença a prendre consciència d'aquest fet, tal com ha emergit en els grups de discussió.

- En la professió de la conservació-restauració predominen les dones, en una taxa del 86%, segons les dades obtingudes del qüestionari. Els indicadors de les institucions formatives també ho confirmen: en el darrer curs del què es disposen dades de perfil (2016-17) el 97% dels graduats de la Facultat van ser dones i el 85% dels titulats de l'escola també.
- Els resultats mostren una estructura d'edats equilibrada i gens envellida, amb persones de totes les edats, però amb major representació d'aquelles en les que la professió es consolida (30-49), amb un 57% dels professionals enquestats que pertanyen a aquesta franja d'edat (un 25% estan en la dècada dels trenta anys, i un 32% en la dècada dels quaranta).
- La major part de professionals estan concentrats a l'àrea de Barcelona, on resideixen tres quartes parts del total (un 43% a la ciutat i un 32,5% a la demarcació, fora de la ciutat. L'àmbit de treball de la majoria és Catalunya, tot i que un 15% d'aquests es mouen i treballen també en altres territoris (de l'estat, d'Europa o del món).
- La pertinença a l'associació professional que aglutina, defensa i representa el col·lectiu professional a Catalunya no és majoritària. Els enquestats que són socis de CRAC no arriben a la meitat (41%). Tanmateix, és l'associació majoritària, a distància de la resta (ICOM, GE IIC, AMC o ACRE només un 6% o menys d'enquestats en formen part). Un 45% d'enquestats no pertanyen a cap.
- Un 28% tenen una disposició activa per avançar la professió, ja que en algun moment han format part activa d'una junta, comissió o grup de treball d'una associació professional. Són 104 persones, entre les quals un 40% són independents/autònoms, un 19% treballen en serveis públics especialitzats i el mateix percentatge en centres patrimonials
- Dins de cada grup, tanmateix, el percentatge més elevat de persones 'compromeses' es troba entre els que treballen en serveis públics especialitzats (un 44% han participat activament en

algun moment). En la resta de segments els percentatges són similars, al voltant d'un 30%, amb l'excepció dels estan 'en una altra situació', ja que només un 11% dels quals han sigut actius.

5. Assoliment formatiu dels professionals.

El nivell formatiu dels professionals enquestats és alt. Sorprendria (a una persona que no conegués el sector) que amb aquest nivell formatiu el col·lectiu es caracteritzi per un nivell d'ingressos tan baix com l'indicat anteriorment, un fet que evidencia el problema greu de baix reconeixement professional. Hi ha feina a fer, tanmateix, per incrementar la formació a nivell de màster, o alternativament, l'acreditació de l'experiència professional equivalent, per aconseguir les recomanacions europees de situar el punt d'entrada a la professió en aquest nivell. A més de la formació oficial, els resultats mostren un col·lectiu compromès amb la formació continuada.

- Pel que fa a la formació en general (no específica de C-R), més d'un terç dels enquestats tenen estudis de postgrau, i més de la meitat estudis superiors de nivell de grau o de les antigues llicenciatures o diplomatures.
- Pel que fa a la formació específica en CR, la gran majoria (el 87%) han realitzat estudis oficials de nivell de grau, o les antigues llicenciatures/diplomatures. Però només un 17% tenen estudis de màster específics en conservació-restauració. En tant que es preveu que el nivell de màster en conservació-restauració esdevingui, en un futur pròxim, el requeriment d'entrada a la professió, caldrà un esforç per arribar-hi, per acreditar l'experiència dels professionals per equiparar-la al nivell, per una banda, i alhora per ampliar l'oferta d'aquests estudis. S'estan fent uns primers passos en aquesta direcció: una proposta d'acreditació dels professionals que vulguin intervenir en patrimoni protegit, impulsada per CRAC, i la incorporació d'un nou màster a l'ESCRBCC.
- Una dada important és que el 78% dels professionals enquestats ha fet 1 o més cursos especialitzats (de 20h o més) durant els darrers 2 anys. Només un 22% dels enquestats no n'ha fet cap. Aquest és un indicador positiu que mostra el compromís del col·lectiu amb l'actualització dels coneixements. Un compromís que és continuat al llarg de tota la vida professional, ja que la proporció és elevada en tots els trams d'anys d'experiència.

6. Els equips de conservadors-restauradors.

Els equips estables de conservació-restauració són, en general, molt petits (micro), en gran part unipersonals. Molt pocs, a més, disposen de personal de suport. No s'indica cap tendència de creixement, ni respecte als darrers 4 anys, ni en la previsió de futur a mig termini. En aquest sentit, les dades recollides des del qüestionari als professionals i des del qüestionari als centres mostren el mateix, són coherents. En el cas dels centres patrimonials cal tenir en compte que una gran part (el 68%) tenen plantilles d'entre 1 i 5 persones (bona part dels quals només 1 o 2 persones) per a realitzar totes les funcions del centre. Cal situar en aquest context de recursos humans tant

escassos, el fet que pràcticament 3/4 parts dels centres no tenen cap conservador-restaurador en plantilla, i que els que en tenen tinguin equips tan petits (veure apartat 10). El conservador-restaurador treballa, per tant, en general, bastant sol, i això demana polivalència.

- La meitat dels professionals enquestats informen d'equips de només un o dos conservadors-restauradors. El 36% treballen en una organització, empresa o pràctica independent, amb una sola persona. Un altre 30% treballen en equips de 2 o 3. Només un 20% treballen en equips estables de 4 a 10. Només 10 persones treballen en equips més grans.
- El 40% dels professionals enquestats no han registrat un canvi en la mida dels equips respecte fa 4 anys, ni en preveuen cap en els pròxims tres anys. De fet, un 16% els han vist créixer, i un altre 16% els han vist reduir, amb la qual cosa la situació ha quedat anivellada. Molt pocs pensen que hauran crescut d'aquí a 3 anys (un 7% només), i alguns més pensen que s'hauran reduït (10%).
- Entre els centres patrimonials que han respost l'enquesta específica per a centres i que han dit que sí que tenen conservadors-restauradors en plantilla (31 centres, 83 conservadors-restauradors entre tots), pràcticament la meitat només en tenen un. Una cinquena part d'aquests centres en tenen 2, i una vuitena part en tenen 3. Molt pocs centres en tenen 4 o més.
- En aquests centres l'evolució de la mida dels equips també està estancada. En dues terceres parts dels centres, l'equip de conservació-restauració s'ha mantingut igual que la situació de fa 10 anys. Si bé els centres patrimonials han vist créixer els recursos econòmics dedicats a la C-R (veure apartat 10) en el mateix període, això no s'ha traduït en un creixement del personal.

7. Àmbits de treball, especialitzacions i dèficits de coneixements i competències.

Tant l'oferta formativa com la pràctica professional està molt centrada en la conservació curativa i restauració d'unes poques especialitats 'tradicionals'. La conservació preventiva s'obre pas, tot i que està lluny de ser una pràctica de tot el col·lectiu, i encara no està suficientment tractada en l'oferta formativa oficial (tot i que l'ESCRBCC està preparant un màster específic). Destaca, principalment, que hi ha un dèficit important de coneixements i competències en tot un seguit d'especialitats ('no tradicionals') on hi ha molta escassetat i necessitat de formació.

- La gran majoria dels professionals enquestats es dediquen a fer intervencions curatives o restauració del patrimoni (79%), però una part important fan també conservació-preventiva (41%). Només dues persones fan aquesta última sense fer la primera. Ocupacions minoritàries són la gestió de la C-R, la formació, i els serveis científics/analítics. Malgrat que la professió està evolucionant cap a una vessant més 'científica', només un 6% dels enquestats treballa en aquest àmbit (22 persones), el que confirma el retard del nostre país en posar-se al dia en aquest aspecte.
- Les àrees d'especialització principal dels professionals estan molt relacionades amb la formació obtinguda (la que ofereixen les institucions formatives oficials). D'especialització principal predominen: la pintura (que sumant-hi la pintura mural, és l'especialització de gairebé 1/4 dels

enquestats), el document gràfic i el material arqueològic. Com a especialitzacions secundàries s'hi afegeixen escultura, fusta, i conservació preventiva.

- Després d'aquestes hi ha una llarga cua d'especialitzacions molt minoritàries entre els professionals enquestats. Per exemple, només 2 persones diuen que la seva especialització principal són els vitralls, 5 persones que ho són els materials fotogràfics, 6 el material tèxtil, i 11 l'art contemporani —tot i que cada especialització compta amb algunes persones que també s'hi dediquen en 2n, 3r o 4t lloc. Cap d'aquestes especialitats està integrada dins l'oferta formativa oficial de conservació-restauració (amb l'excepció de la fotografia, d'integració recent).
- Algunes d'aquestes especialitzacions 'no tradicionals', de les que no hi ha formació oficial, no estan gens cobertes, o de forma molt testimonial. Gairebé ningú dels que han respost l'enquesta, per exemple, es considera especialista en orfebreria, en materials moderns, en instruments científics o en instal·lacions artístiques. En aquestes materials hi ha un buit d'expertesa clar. Són especialitats que només compten amb 4, 6 o 7 persones que s'hi dediquen de forma molt secundària, sempre com a tercera o quarta especialitat, mai la principal.
- Tanmateix, un nombre important de persones que diuen no tenir competències en voldrien formació perquè la necessiten. Per exemple, només 7 persones diuen tenir com a especialitat (no principal, sinó molt secundària) 'materials moderns', però en canvi 117 persones diuen 'No tinc aquest coneixement o competència i voldria formació perquè m'ajudaria molt en la meva feina'.

8. Ús de serveis professionals externs per cobrir dèficits de coneixements i competències.

Malgrat els dèficits i les necessitats de coneixements i competències de determinades especialitats, sobretot, com s'ha dit, les que estan relacionades amb el món contemporani (materials moderns, art contemporani, materials fotogràfics, mitjans digitals, etc.), sorprèn que hi ha un ús de serveis externs molt baix per cobrir aquestes mancances dels equips. Els motius poden ser diversos, des de les dificultats de trobar especialistes, a la falta d'oferta de serveis especialitzats, o simplement per falta de recursos.

- L'ús de serveis externs per cobrir mancances de competències en especialitats 'no tradicionals' és molt baix tant en l'àmbit de la conservació curativa i restauració com en el de la conservació preventiva. Les dades mostren que aquestes noves especialitats no només s'externalitzen poc en el present, sinó que tampoc es preveu que s'externalitzin en un futur. Es podria dir que estan 'fora del sistema'.
- Pel que fa a competències transversals (com la gestió de projectes, la gestió de persones, el treball en equip o les tecnologies), que no són específiques de C-R però que són cada cop més crítiques per a l'exercici de la professió, els resultats mostren un percentatge de domini molt baix entre els enquestats, però un interès per adquirir-les mitjançant formació. Més de la meitat dels professionals enquestats voldrien formació sobre treball en equip i gestió de projectes.

- Als centres patrimonials se'ls ha preguntat quins coneixements i competències té o manca actualment l'equip dels centres en relació amb un conjunt d'aspectes de la conservació-restauració de les col·leccions. Les dades mostren que, dins els equips dels centres, hi ha més expertesa en aspectes del manteniment de les col·leccions (com per exemple embalar, emmagatzemar, manipular i transportar objectes, una competència que tenen els equips del 40% dels centres), que no expertesa en intervencions de conservació-restauració, ja que només el 21% dels centres diuen tenir-ne suficient, i un 41% diuen tenir-la però els caldria millorar-la. L'expertesa en intervenció de conservació-restauració és per tant, un àmbit bastant deficitari dins els centres. Això és així sobretot en els arxius (només un 9% la tenen suficient i un 44% la tenen però els caldria millorar-la), i en un grau menys acusat en els museus (només un 22% en tenen suficient, i un 41% la tenen però necessiten millorar-la). Entre aquests últims, els museus, un 28% diuen no tenir aquesta expertesa però que l'haurien de tenir, i en els arxius ho diuen un 23%. Per tant, la necessitat d'expertesa en intervencions de conservació-restauració per part dels centres és gran.
- Els centres indiquen que les tasques de conservació curativa-restauració s'externalitzen en una part molt important. No hi ha cap tasca en aquest àmbit de treball que estigui coberta internament per més d'un 29% dels centres. Les més externalitzades són llibres i paper (68%), pergami (52%) i material fotogràfic (50%). Hi ha tasques que, en un percentatge molt alt, no es cobreixen. És el cas de la història natural (70%) o l'art contemporani (57%), per exemple.

9. La pràctica privada i la contractació pública.

L'impacte de la nova llei de contractes del servei públic (vigent a partir de març de 2018) té efectes negatius en la capacitat dels professionals i empreses del sector per concursar en obres públiques o per a la prestació de serveis externalitzats. Aquest context advers és una problemàtica clau, identificada en l'estudi previ, que s'ha buscat contrastar en l'estudi actual.

Per una banda s'ha buscat quantificar el grau en que es treballa per l'administració pública mitjançant concursos o licitacions d'obra, una de les dimensions de la contractació pública més problemàtiques, i les dades mostren que només la meitat hi concorren. També s'ha buscat comprovar si hi havia un canvi de tendència, que no s'ha detectat, però sí un alt grau d'incertesa.

- La meitat o més dels professionals enquestats que treballen en la pràctica privada diuen que actualment no treballen per l'administració pública mitjançant concursos o licitacions d'obra. Sí que ho fan el 54% dels professionals independents i el 42% dels que treballen en una empresa.
- Preguntats per si ha canviat darrerament el grau en que treballen per l'administració, no s'observa una tendència clara. Una quarta part diuen que no ha variat respecte a fa quatre anys, i una altra quarta part creuen que tampoc variarà l'any vinent. El més destacable és el grau d'incertesa, ja que un 42% dels professionals independents diuen que no ho saben, si hi treballaran més o menys, i tampoc un 40% dels que treballen en empreses. Respecte als que pensen que si variarà, en una direcció o altra, són un nombre reduït, i no difereixen gaire en percentatge. En el segment

dels professionals independents es pot dir que hi ha una (bastant lleugera) diferència, ja que uns quants més pensen que hi treballaran menys, que no els que pensen que hi treballaran més.

Per l'altra, s'han contrastat una sèrie d'afirmacions basades en idees recollides en l'estudi previ, mitjançant revisió de literatura i entrevistes a un grup reduït de professionals, per veure en quin grau són opinions o percepcions generalitzades en el sector.

- Un 83% dels professionals estan totalment d'acord o d'acord que l'actual context beneficia les grans empreses generalistes de serveis i perjudica autònoms i empreses especialitzades en C-R, posant en joc el model del sector.
- El mateix percentatge pensa que sovint la petita empresa de conservació-restauració acaba sent subcontractada per grans empreses de fora del sector (de la construcció o de serveis).
- Un 79% dels professionals enquestats estan totalment d'acord o d'acord en el fet que és difícil poder concursar en obres públiques per la dificultat de complir amb els requisits de solvència econòmica i/o tècnica requerits.
- Un 73% dels professionals enquestats també pensen que, en aquest context, hi ha empreses de conservació-restauració que estan abaixant preus, i s'estan reduint els honoraris dels professionals.
- La situació és especialment difícil en els projectes de restauració en l'àmbit arquitectònic. Un 78% dels professionals estan totalment d'acord o d'acord en el fet que els conservadors-restauradors sovint queden supeditats als arquitectes i als arqueòlegs. Una situació que es produeix sobretot per absència de la figura del conservador-restaurador en la legislació vigent de patrimoni cultural.

10. Recursos interns de conservació restauració en els centres patrimonials públics.

Els recursos de conservació-restauració dins els centres patrimonials públics són clarament deficitaris, però ho són més en recursos humans que en pressupost. La presència d'equips estables de plantilla complets (que cobreixin adequadament les necessitats del centre) és l'excepció i no la norma, fins i tot en centres especialitzats de referència. Els equips es reforcen, en molts casos (en més de la meitat dels centres que tenen personal propi), amb col·laboradors externs regulars.

Pressupost de conservació-restauració:

- Dues tercers parts dels centres que han respost l'enquesta específica per als centres tenen un pressupost dedicat a la conservació-restauració, o en tenen un de previst en el futur. Tanmateix, hi ha un terç que no té cap pressupost per a la conservació-restauració, una dada significativa donat que tots són centres que conserven béns patrimonials. El percentatge dels arxius que no en disposen és més alt que altres tipus de centres, i arriba al 41%.

- Els centres que tenen pressupost per a la conservació-restauració, cal dir que són pressupostos baixos. Dues terceres parts disposen de menys de 15.000€ l'any, però bona part d'aquests estan a la franja més baixa: més d'un terç tenen un pressupost simbòlic, menor de 3.000€.
- Aquest pressupost, en menys de la meitat dels centres prové d'una partida interna, però la majoria es dota amb la combinació de recursos interns i externs (gràcies a l'obtenció de subvencions i altres ajuts).
- És un indicador positiu que gairebé la meitat dels centres indiquin que el pressupost de conservació-restauració ha augmentat respecte a la situació de fa 10 anys, però cal fer notar que hi ha una tercera part dels centres que estan estancats, i un 13% que estan en una situació pitjor (sumen un 45% els que estan en aquestes dues situacions). Per tant, després d'una dècada de crisi econòmica, no es pot parlar d'una recuperació clara.

Personal de conservació-restauració:

- Només un terç del total de centres que han respost al qüestionari específic dels centres disposen d'un servei de conservació-restauració (laboratori, taller o programa), i només en el 19% dels casos és propi i autosuficient, un altre 15% es propi però amb suport extern. La gran majoria, tanmateix, dues terceres parts dels centres (67%), depenen totalment de la contractació de serveis externs per a la funció de conservació-restauració.
- Pràcticament tres quartes parts dels centres no tenen conservadors-restauradors dins la plantilla (73%). Poc més d'una quarta part sí que en tenen (27%), un percentatge menor que el de centres que diuen tenir un servei de conservació-restauració (37%). La diferència probablement és deguda als centres que contracten autònoms o empreses per a poder prestar el servei.
- La gran majoria dels centres que no tenen conservadors-en plantilla no n'han tingut mai (93%), només un 7% n'havia tingut i l'han perdut.
- Més de la meitat dels centres que sí que tenen conservadors-restauradors en plantilla, també tenen, a més a més, col·laboradors externs regulars, per reforçar el personal propi, que és insuficient. Preguntats pel nombre de col·laboradors regulars que utilitzen, una tercera part dels centres que responen en tenen només un, però hi ha centres que en tenen molts. Un arxiu té 6 col·laboradors regulars. Un centre especialitzat en té 20.

S'han contrastat també unes afirmacions basades en idees recollides en l'estudi previ, en relació a la falta de places, la categoria de les places no sempre adequada, i les implicacions de tot això per a l'estatus del sector, per comprovar el grau d'extensió o consciència, que s'ha mostrat àmplia.

- El 91% dels professionals enquestats està totalment d'acord que hi ha poca presència dels conservadors-restauradors en els equips estables dels centres patrimonials.
- Un 89% pensa que sovint els conservadors-restauradors estan fora de la presa de decisions que afecta al patrimoni.

- El 77% dels professionals enquestats estan totalment d'acord o d'acord en el fet que en l'àmbit públic hi ha places de conservador-restaurador que no tenen la categoria professional que els correspondria d'acord amb els seus estudis i responsabilitats.

11. Ús de serveis de conservació externs per part dels centres patrimonials públics.

Com ja s'ha dit, 3/4 parts dels centres que han respost el qüestionari específic per a centres no tenen cap conservador-restaurador en plantilla (95 centres), i la falta de personal es supleix actualment amb un alt grau de dependència de la contractació externa (empreses i professionals independents/autònoms), sigui de forma regular o puntual.

Preguntats per si contracten col·laboradors externs regulars per suplir la falta de personal i gairebé la meitat han respost afirmativament. Així doncs, el recurs d'utilitzar col·laboradors regulars el trobem extès tant en centres que tenen equip propi (veure apartat 10) com en els que no en tenen.

- Gairebé la meitat dels centres que no tenen conservadors-restauradors en plantilla tenen col·laboració externa regular per suplir la mancança (un 46%).
- L'altra meitat, però, no en tenen, i per tant no disposen de cap professional de la conservació-restauració que puguin prestar el servei amb regularitat. Aquesta és la situació del 54% del total de centres que han respost, i es troba molt més extesa en els arxius (el 70% d'aquests no tenen col·laboradors regulars) que en els museus (el 33% no en tenen).

Al conjunt de centres (els que tenen conservadors-restauradors en plantilla i els que no) se'ls ha preguntat pel volum i pel tipus de persones que han realitzat tasques de conservació-restauració el darrer any (2018), i el resultat mostra una combinació de recursos humans que és diversa i que supera, amb escreix, el volum de personal propi.

- Un total de 414 persones han fet tasques de conservació en 107 centres. D'aquests, 114 són personal d'empreses, 97 autònoms, 94 estudiants en pràctiques, 81 personal propi i 28 becaris. El personal dels centres, per tant, suposa només el 20% del total de persones que contribueixen a realitzar les tasques. Autònoms i empreses plegats sumen un 51% del total, i els estudiants en pràctiques i becaris junts, un 30%. Val a dir que els temps de dedicació no són equivalents, ja que bona part d'aquestes persones no treballen tot l'any al centre que les acull o contracta, sinó que hi treballen per un temps limitat o per una intervenció puntual.
- La concentració més alta de persones dedicats a la conservació-restauració es troba en els 10 centres especialitzats o nacionals que ha respost l'enquesta: el 36% del total (149 persones d'un total de 414). També són els que tenen més estudiants en pràctiques o becaris, un 62% del total d'aquests (76 persones d'un total de 122). El CRBMC i el MNAC són els que en tenen més, amb diferència dels altres (20 estudiants cadascun, i a més 10 becaris en el cas del CRBMC).

Respecte al tipus de serveis de conservació-restauració utilitzats pels centres (durant l'any 2018),

- El tipus de servei més utilitzat pels centres és el que ofereixen els professionals independents o autònoms, que és majoritari, amb un 61% del total, a distància dels altres tipus. En segon lloc, una tercera part utilitzen les empreses especialitzades i en la mateixa proporció els serveis públics especialitzats. Els professionals independents són els més utilitzats pels tres tipus de centres enquestats: els arxius, els museus i els centres especialitzats o nacionals.
- La resta de serveis (empresa generalista que ofereix serveis de conservació-restauració, o centre amb equip propi de conservació-restauració que presta un servei en el marc d'un intercanvi (préstec o similar), s'utilitzen de forma minoritària. Les empreses generalistes, en concret, que es veuen com una amenaça en l'actual sistema de contractació pública que demana uns requeriments econòmics que les petites empreses especialitzades no compleixen, actualment només estan utilitzades per un 2% dels centres (museus i especialitzats o nacionals).
- L'opció 'altres tipus de serveis', amb camp obert, recull l'ús de l'ESCRBCC, de la Facultat i de serveis científic-tècnics universitaris.

12. Les pràctiques de l'externalització.

Una bona definició dels requeriments tècnics en els plecs d'encàrrec per externalitzar serveis o projectes de conservació-restauració es considera un factor clau per aconseguir una externalització de qualitat, perquè és la forma de contrarestar la tendència actual dins l'administració pública de primar el preu més baix. La presència o absència d'una persona coneixedora de la conservació-restauració en la redacció dels plecs és, per tant, una condició bàsica per poder fer una bona externalització, que primi la qualitat del servei per sobre del preu. En el qüestionari específic per als centres s'ha buscat identificar en quin grau els centres disposen de personal capacitats per a fer-los. Els resultats indiquen una forta mancança en els arxius, i també en els museus, però en menor grau.

- Més d'un terç dels centres que han respost el qüestionari, afirma que la persona que prepara els plecs d'encàrrec per a serveis o projectes de conservació-restauració no té formació i experiència en conservació-restauració. En els arxius aquesta mancança supera el 50%, i per tant són més vulnerables a les males pràctiques de l'externalització. Els museus estan en una situació millor, ja que només el 29% reconeix aquesta mancança.

Per altra banda, hi ha la percepció, recollida en l'estudi previ, de què amb la nova llei de contractació pública, que perjudica les petites empreses especialitzades, i posa dificultats per contractar autònoms de forma regular, la contractació externa està canviant en favor d'empreses generalistes que són més competitives en preu i compleixen els requisits econòmics de la Llei. Amb el qüestionari s'ha volgut identificar el grau d'incidència preguntant per si s'havia produït una variació en el tipus de servei extern utilitzat en els darrers 5 anys. Els resultats globals detecten un canvi moderat, potser incipient, no generalitzat, en el conjunt. Els museus, tanmateix, mostren un comportament diferenciat, amb un percentatge de canvi més elevat.

- Només un 15% del total de centres que responen indica un canvi en el tipus de servei extern utilitzat en els darrers 5 anys. Entre els museus, tanmateix, el percentatge de centres que indica un canvi és més alt, gairebé suposa 1/4 part d'aquests centres (13 museus han canviat, contra només 3 arxius i 1 centre nacional). De tots els recollits, només un centre (un museu) indica un canvi en favor d'una empresa generalista, i abans contractava independents o autònoms.
- Entre les respostes espontànies recollides, algunes tenen a veure amb l'adaptació a la nova normativa. Un centre nacional indica que els autònoms o empreses contractats ara no són sempre els mateixos. Un museu indica, per exemple, que alterna la contractació administrativa amb autònoms amb contractació laboral. Altres respostes espontànies recullen canvis deguts als nous plantejaments del treball de la conservació-restauració, com són la incorporació de la conservació preventiva o els tractaments globals en comptes d'intervencions en peces puntuals.

13. Ús i relació amb els serveis públics especialitzats.

El servei més utilitzat, amb gran diferència de la resta, és el Centre de de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, segons els resultats tant del qüestionari adreçat als professionals com del qüestionari adreçat als centres, reflectint el seu paper de centre de referència. És utilitzat per dues terceres parts del total de centres, i la meitat dels professionals individuals diuen que hi han col·laborat, treballat o s'hi han format en els darrers 2 anys. També mostra, tanmateix, que hi ha marge per ampliar l'ús i coneixement dels serveis disponibles entre aquells que encara no l'utilitzen, i així arribar veritablement a la totalitat del sector. La resta de serveis públics especialitzats (bona part dels quals estan especialitzats en un àmbit patrimonial), reben un ús considerablement més baix, i tenen, per tant, un gran marge per créixer i donar servei al sector en el seu àmbit d'especialització.

- Entre els professionals individuals, la meitat han col·laborat, treballat o s'han format amb el CRBMC en els darrers 2 anys (50%), i també gairebé la meitat han col·laborat amb l'equip de conservació-restauració d'un o més museus de l'àmbit català o espanyol (46%). Una mica més d'un terç ho han fet amb l'ESCRBCC (36%), i una quarta part amb la Facultat (25%). Un 21% amb l'IPCE i un 15% amb el Laboratori de C-R de l'OPC de la Diputació de Barcelona. La relació amb la resta de serveis especialitzats en els diferents àmbits patrimonials (cinema, arqueologia, paleontologia, etc) és molt minoritària, i no supera el 4% dels professionals en cap cas.
- Segons situació laboral, els que més han col·laborat amb el CRBMC són els professionals independents/autònoms (un 62% ho han fet), seguit dels que treballen en empreses (un 57%), i els que treballen en un centre patrimonial (49%).
- Els resultats del qüestionari específic per als centres patrimonials mostra que la majoria d'aquests han utilitzat alguna vegada els serveis d'un centre públic especialitzat (63%), però que hi ha un 37% que no els ha utilitzat mai. Les dades per segments mostren un comportament diferenciat, i en el cas dels arxius una situació a l'inversa, ja que un 65% d'aquests no n'han utilitzat mai cap.
- En el cas dels museus, només un 15% diu que no n'ha utilitzat mai cap.

S'ha preguntat als centres que sí que utilitzen serveis públics especialitzats, per quins en concret han fet servir, en els darrers 5 anys, i també sobre quin tipus de servei tècnic han utilitzat.

- Les respostes mostren que han utilitzat sobretot el CRBMC (67%), seguit del Laboratori de C-R de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació, que té un programa de conservació-restauració de suport als museus i arxius de la demarcació de Barcelona, actiu des de fa anys (22%), i també l'ESCRBCC (22%), que realitza restauracions sense cost en un context formatiu. La resta de serveis públics són utilitzats entre un 12% i un 4% del total.
- Per tipus de centre, destaca que els museus, en conjunt, són els que utilitzen una més gran diversitat de serveis. Hi ha dos centres d'abast territorial que són utilitzats tant per museus com per arxius de la seva demarcació (els laboratoris de C-R de l'Escola d'Art i Disseny de Tortosa de la Diputació de Tarragona i de de l'OPC de la Diputació de Barcelona). Els serveis científico-tècnics de les universitats són utilitzats per museus i per centres especialitzats o nacionals.
- Els serveis tècnics més utilitzats per part dels centres que sí utilitzen els serveis públics especialitzats són els d'intervenció de conservació curativa-restauració. Gairebé dues terceres parts dels centres que han respost els han utilitzat en els darrers 5 anys (64%). En segon lloc s'han utilitzat serveis de conservació preventiva, sigui assessorament (50%) o d'intervenció (38%).
- Els serveis analítics només han estat utilitzats per 1/3 part dels centres (31%). Per segments l'ús és especialment baix entre els arxius (només 2 n'han utilitzat) i també entre els museus (12%). Està més estès entre els centres especialitzats o nacionals, un 23% dels quals n'han fet ús.
- Pel que fa als serveis de conservació-preventiva, el tipus de centre que més els utilitza són els arxius, seguit d'aprop dels museus i en darrer lloc els centres especialitzats o nacionals (la major part d'aquests últims probablement ja ho treballen amb expertesa interna). El 23% dels arxius que utilitzen serveis públics especialitzats han utilitzat intervencions i un 13% assessoraments. Els museus, en canvi, utilitzen més assessoraments (el 21% ho han fet) que intervencions (el 12%).

Als centres que no fan servir serveis d'un centre públic especialitzat (han respost 39 centres) se'ls ha preguntat els motius per no fer-los servir.

- El motiu més comú és el desconeixement dels procediments per sol·licitar serveis (el 44% dels centres), però una quantitat important desconeixen del tot l'existència dels serveis (el 36%).
- Un 15% diuen no complir els criteris per obtenir l'ajut. En aquests sentit és il·lustrativa una resposta recollida dins l'opció 'altres': *"Mai se'ns ha donat accés a aquests serveis. El material etnològic ha estat oblidat per aquests centres."*
- Un 'altre' motiu recollit és la consciència de la saturació dels centres. *"El Servei de restauració de l'ANC no sembla que pugui absorbir tota la demanda, per això ja no es sol·licita."* *"Perquè aquests centres habitualment estan col·lapsats i ens va bé encomanar les restauracions puntuals a empreses especialitzades de confiança."*
- La falta de pressupost també té un paper important: *"Assumir el 50% de la despesa més el transport d'anada i tornada és un pressupost massa elevat pel Museu."*

REFLEXIONS I RECOMANACIONS

La informació quantitativa obtinguda mitjançant la revisió d'indicadors de les dues institucions de formació oficials, i dos qüestionaris (un adreçat als conservadors-restauradors i un altre als centres patrimonials i especialitzats), presentada en l'apartat anterior sobre els resultats clau, ha fet palesa una situació d'una professió que creix, amb un col·lectiu ben format, però que es desenvolupa amb una gran quantitat d'obstacles i mancances.

En un país ric de patrimoni cultural, hi ha poques oportunitats de treball estable per als professionals que es dediquen a conservar-lo. No es creen places en el sector públic i la major part del treball s'externalitza, amb molt de treball independent. El baix nivell d'ingressos i la precarietat d'una part important del col·lectiu professional són preocupants. Tot això en un context de centres infradotats, fins i tot els centres de referència, i de moltes dificultats de contractació en el sector públic.

Els resultats mostren un nombre de necessitats i temes crítics que el sector hauria d'abordar. Tenen a veure tant amb les dificultats del mercat de treball, com amb l'oferta formativa, que necessita ajustar-se millor a la realitat i necessitats del sector, però també, entre d'altres coses, amb un desequilibri d'especialitats i de competències. Mentre les 'tradicionals' estan disponibles en excés, d'altres són molt escasses i es troben pràcticament 'fora del sistema'.

Per aprofundir en aquests temes, s'han realitzat tres grups de discussió. El plantejament de l'estudi busca implicar agents i professionals en totes les fases de l'estudi, també en les conclusions. En concret, s'han tractat tres temes que s'han d'abordar per millorar la situació i avançar cap a un futur més òptim: 1) la formació oficial; 2) les noves especialitzacions; i 3) l'externalització. Els participants han reflexionat sobre els resultats i generat recomanacions de forma conjunta, de consens.

Hi han participat professionals amb perfils que van des de persones amb responsabilitats de direcció en centres de referència, caps o tècnics d'un departament de conservació-restauració, o directors d'empreses del sector, fins a autònoms o professionals contractats per empreses que proveeixen serveis externalitzats de conservació-restauració en el sector públic. Tots amb perspectives rellevants per aportar valor a la discussió.

Aquí s'inclouen les principals reflexions i recomanacions recollides. Aquestes idees es presenten per a que responsables polítics de les diferents administracions, institucions formatives, centres patrimonials, serveis especialitzats, associacions, professionals i empreses les entomin i desenvolupin.

Són una primera aproximació, perquè el col·lectiu professional, amb l'impuls de CRAC, ha de prosseguir la discussió sobre les necessitats més importants i com abordar-les. Hi ha altres temes candents. Alguns estan enfilats, com la necessitat de reconeixement social i d'una normativa que reguli la professió (el decret dels conservadors-restauradors). Altres tot just s'han obert, no n'hi ha plena consciència, encara. Un exemple, caldrà indagar el paper del gènere, en una professió tant altament feminitzada, en la falta de reconeixement i estatus professional, i si el baix nivell d'ingressos identificat és en part conseqüència d'això.

Formació: horitzó de canvi.

L'estudi previ (2018) va identificar com a principal problemàtica de la **formació oficial** l'existència d'una doble via d'entrada a la professió (Facultat de Belles Arts i ESCRBCO), una duplictat que comporta alguns efectes negatius en el sector. Entre ells destaca un nombre de nous titulats cada any massa elevat per la realitat del mercat de treball (90 places ofertes cada any a primer curs, 59 alumnes titulats l'any de mitjana), que no ajuda a millorar la situació de precarietat i salaris baixos en la que es troba una part important del sector. Un altre és que les competències adquirides no són totalment homogènies entre titulacions (una institució ofereix formació generalista i l'altra especialitzacions) i això repercuteix en les oportunitats laborals dels titulats. A més, l'esforç docent es duplica en matèries com pintura, escultura, arqueologia, paper/documentos, mentre que d'altres especialitats no es cobreixen adequadament (la conservació preventiva, l'art contemporani, el tèxtil, el moble, l'orfebreria, els mitjans digitals, audiovisuals, entre altres).

El repte de la unificació de les dues vies existents torna a estar sobre la taula, amb més possibilitats ara que fa uns anys (hi va haver un intent fallit), perquè l'entorn està canviant. Hi ha moviments que poden tenir un impacte positiu. Per una banda, existeix un informe elaborat pel CoNCA (2018) que analitza i recomana passar els ensenyaments artístics superiors de Catalunya a l'àmbit universitari, amb dues opcions possibles: crear una Universitat de les Arts de Catalunya, o integrar els ensenyaments artístics superiors a una universitat. Per una altra, s'està desenvolupant el projecte de Campus de les Arts a Can Ricart, coordinat per la UB, i amb participació de 19 centres d'estudis artístics superiors, pensat per donar visibilitat, incorporar la recerca i facilitar la interdisciplinarietat en els estudis artístics. Una tercera força de canvi és el repte comú, d'ambdues institucions, d'abordar la revisió dels plans d'estudi per homogenitzar i homologar competències als estàndards europeus, establint la competència professional al nivell de màster, en resposta a les directrius d'E.C.C.O.

En relació a aquests temes, les principals reflexions i consensos del grup de discussió format per representants del Departament de C-R de la Facultat de BA i vicerectorat (UB) i de l'ECRBCO són:

- Es reconeix la situació actual de feblesa del sector, especialment d'escassetat d'ocupació i precarietat de l'existent, mostrada amb contundència per les dades. Hi ha consens en que des de les institucions formatives oficials cal fer el possible per ajudar a posar-hi remei. Es reconeix de manera unànime que a Catalunya hi ha un excés de titulats i que el ritme de creixement és insostenible, així com que la falta d'homogeneïtat dels plans d'estudi genera desigualtat en les oportunitats laborals dels titulats. Davant la situació, hi ha consens en que una formació unificada enfortirà el sector, i que és la única via possible per resoldre aquestes problemàtiques.
- El context administratiu, tanmateix no ho facilita. Els marcs normatius de cada institució són diferents. Una pertany al sistema universitari i l'altra al d'estudis artístics superiors del Dept. d'Ensenyament, i estan regides per decrets diferents. Cadascuna té les seves limitacions particulars, però també els seus marges de maniobra, que cal conèixer molt bé per estudiar les possibilitats reals de poder fer una integració efectiva, i trobar el camí per arribar-hi.

- El context polític sembla més favorable que en el passat, quan un intent de fer un pla d'estudis conjunt, a iniciativa dels professionals docents, no va trobar la voluntat política necessària. Ara hi ha dues iniciatives impulsades des del govern que van en la línia de la integració o col·laboració entre la universitat i els estudis artístics superiors: l'informe del CoNCA, i el Campus de les Arts a Can Ricart, ja comentats. Ambdós pensen espais de confluència i permeten visualitzar un horitzó diferent. Es creu important formar-ne part, trobant el lloc adequat per als estudis de conservació-restauració, des de la seva particularitat. Alinear-se amb aquestes estratègies àmplies pot ajudar a fer passos endavant, generar complicitats polítiques i aconseguir la voluntat política necessària per canviar normatives que possibilitin la integració.
- Hi ha disposició, per part de les dues parts implicades, d'unir els recursos disponibles i explorar els marges que deixa la legislació actual per trobar formes d'arribar a la unificació. Hi ha consens que en cap cas hauria de ser una absorció d'una institució per part d'una altra, sinó la construcció d'un tercer model millor. Cal fer un projecte per pensar aquest nou model per a la formació oficial de conservació-restauració a Catalunya, amb la participació de tots els agents, i potser incloure una referència a aquest model en la proposta de decret de la conservació-restauració que treballen CRAC i Direcció General de Patrimoni Cultural.
- Respecte a aquest nou model de formació oficial d'entrada a la professió hi ha un principi d'acord en alguns punts clau. Hauria d'estar ubicat en l'àmbit universitari, i amb un pla d'estudis allargat a 5 anys de formació específica de conservació-restauració, per assolir la recomanació d'E.C.C.O i ENCORE. L'esquema formatiu hauria de ser grau amb màster integrat (a estudiar amb quina combinació d'anys, 2+3 anys o 3+2 anys). En tot cas diferent a l'actual de 4 anys de grau i 1 any de màster opcional (amb una oferta de màsters molt poc desenvolupada).
- Respecte al tema de les especialitzacions, hi ha acord que el nou model hauria de resoldre les duplicitats i oferir les que actualment no estan cobertes. Aquest canvi genera molts dubtes respecte a la seva aplicació, però s'han aportat idees que caldrà explorar. Per exemple, com que no és factible oferir moltes titulacions especialitzades es suggereix agrupar-les en 'famílies'. Per impartir-les es suggereix distribuir-les, i també obtenir la col·laboració de centres o serveis especialitzats (buscant similituds amb els estudis de medicina que combinen la formació a la facultat amb la que s'imparteix després als hospitals universitaris). Hi ha acord en que cal assegurar dos anys de formació general per a tots els estudiants (que inclouria matèries transversals com la conservació preventiva), i introduir després la formació especialitzada al tercer curs.
- El consens sobre la conveniència de l'àmbit universitari no es formula sense recança, ja que és un sistema econòmicament infradotat, que porta 10 anys sense inversió, mentre que l'Escola gaudeix de més recursos, ratios més baixes de docents-alumnes, i una normativa que li permet oferir especialitats -uns avantatges que caldria garantir que no es perdessin-. És essencial, per tant, trobar una fórmula (potser un consorci, un conveni o una aliança), que permeti concentrar i mantenir els recursos existents, per construir una oferta més forta i de més qualitat. Que permeti sumar recursos i no perdre'n.

- La fórmula que es proposi seria bo que possibilités incorporar una tercera part, de l'àmbit universitari científic-tècnic, amb l'objectiu de reforçar la base científica i tècnica de l'ensenyament de conservació-restauració per tal de posar-la al dia de l'evolució de la professió. Aquest és un repte comú de les dues institucions formatives, i hi ha acord que el nou pla d'estudis que sorgeixi hauria d'aportar una base sòlida de coneixement científic i tècnic, sigui quin sigui l'àmbit d'especialització que escullin els alumnes.
- La destinació (la unificació) es veu clara, però el procés per arribar-hi no. A més de pensar el nou model, caldrà pensar també l'estratègia per arribar-hi. S'observa que caldrà sortir dels marcs normatius vigents, o trobar escaletes en els actuals per poder avançar de forma efectiva cap al futur desitjat. En aquest sentit, s'ha debatut l'opció de l'*adscripció* de l'Escola al sistema universitari (Facultat de Belles Arts), que no es considera òptima però pot ser un pas tàctic cap a la unificació, ja que la Llei d'universitats actual (LOU) diu que per integrar-se el primer pas és l'*adscripció*. Entrar en un procés d'*adscripció*, aportaria algunes avantatges a l'Escola, ja que permetria que es beneficiés de serveis de la universitat i faria que els alumnes accedissin per les PAU, però també algun desavantatge, potser incrementaria el cost de la matrícula, i en cap cas solucionaria el problema de l'excés de titulats. Per tant, no es considera una opció vàlida com a destinació, només com a una fase del trajecte.
- En resum, hi ha convenciment que cal abordar aquest tema amb ambició, pensant un nou model de formació oficial de la conservació-restauració a Catalunya que superi les limitacions i duplicitats actuals, i treballant per aconseguir els recursos i les complicitats polítiques necessàries per fer-lo realitat. Tot amb l'objectiu de millorar, no només la qualitat de la formació, aplicant els estàndards i les bones pràctiques internacionals, sinó també ajustant-lo a les necessitats actuals del sector, amb el propòsit últim, compartit, de millorar la professió. Els agents s'emplanten a començar a fer passos per treballar conjuntament i així augmentar capacitat i massa crítica.

L'**ecosistema formatiu** de conservació-restauració és més ampli que les institucions oficials, i inclou les institucions que fan formació continuada, no reglada (el CRBMC, les Diputacions de Tarragona i Barcelona, i CRAC), i també els centres privats que fan formació complementària i no reconeguda. Les reflexions s'han centrat en la formació oficial, però s'apunten idees per a les altres.

- Hi ha consens que un proper pas ha de ser el debat sobre la formació continuada i la 'complementària'. La primera perquè cal ajustar-la a les necessitats del sector i reforçar-la, i la segona perquè pot induir a l'instruisme en un context en que l'entrada a la professió no està regulada.
- En concret, les institucions formatives oficials proposen establir vincles amb els agents que ofereixen formació continuada, per fer un paper de suport, seguiment, validació i reconeixement. Es recomana explorar aquestes col·laboracions i establir les pautes de funcionament i relació.
- Les institucions que ofereixen formació haurien de revisar els resultats sobre dèficits de competències i utilitzar-los per al desenvolupament de nova oferta formativa. No només pel que fa a les competències específiques del sector, sinó també a les transversals de gestió.

Especialitats: dèficits i oportunitats.

La professió de la conservació-restauració a Catalunya està actualment molt centrada en unes poques especialitats “tradicionals” (principalment la pintura, l’escultura, els béns arqueològics i el document gràfic). Són la base dels plans d’estudis oficials, de l’estructura del centre de referència, el CRBMC, i també de l’oferta de serveis professionals de la pràctica privada. Però la realitat de la conservació-restauració és molt més plural. Hi ha un ampli ventall d’especialitats que actualment són molt minoritàries, que tenen poca visibilitat, que no estan incloses en els programes formatius, i que compten amb molts pocs professionals experts que les treballin. Es podria qualificar que estan fora del sistema, del “*mainstream*” de la conservació-restauració.

El repte, per tant, és incloure-les. Perquè això ajudarà a créixer i professionalitzar més el sector, i a repartir millor les oportunitats d’ocupació futures. Algunes poden tenir un potencial d’ocupació important, d’aplicació molt transversal, a mesura que s’extinguin els nous plantejaments que posen més l’accent en la prevenció (la conservació preventiva) i en l’anàlisi científica (la conservació científica). Altres són específiques d’àmbits patrimonials molt concrets (la conservació del patrimoni industrial, de l’art contemporani, del patrimoni fotogràfic, del patrimoni cinematogràfic i audiovisual, del patrimoni marítim, del patrimoni natural, del tèxtil, del moble, i d’altres arts decoratives, etc) on hi ha escassetat d’expertesa i oportunitats de feina si es destinen més recursos a la conservació.

Incloure aquestes especialitats significa introduir-les en els plans d’estudi de la formació oficial d’entrada a la professió, en els postgraus i en la formació continuada, i també invertir per reforçar aquells centres de referència, en una temàtica o material, que han assolit un grau d’especialització i expertesa en els seus equips que difícilment es troben enlloc més del país. És el cas dels laboratoris de conservació-restauració del mNACTEC, del MACBA, del Centre de Conservació de la Filmoteca, del MMB, del MCNB, del CRIP, entre d’altres. Aquests haurien de tenir els recursos i perfils especialitzats necessaris per, a més de cobrir les necessitats pròpies, poder donar suport al sector: amb formació especialitzada, assessoraments, col·laborant en projectes, o amb l’oferta de serveis.

També els centres amb equips especialitzats de primer nivell en les àrees tradicionals tenen el repte d’assegurar que l’expertesa es reforça, es manté, i no es perd per motiu de retallades pressupostàries o per canvis de prioritats organitzatives, garantint la transmissió de coneixements quan hi ha jubilacions. És el cas del MNAC, de l’ANC, de la BC, del MAC, dels laboratoris d’arqueologia de l’Ajuntament de Barcelona o de la Universitat de Lleida, del laboratori de l’OPC de la Diputació de Barcelona i del de l’Escola d’Art i Disseny de Tortosa, de la Diputació de Tarragona, entre d’altres. La majoria d’ells disposen d’equips petits, que fan una tasca meritòria amb recursos escassos, i d’instal·lacions amb capacitat per acollir més professional i més projectes, i assolir més rendiment.

El mateix és aplicable al CRBMC, el centre de referència, l’únic amb la missió de donar servei al país. Compta amb un gran equipament, unes bones instal·lacions, serveis científico-tècnics, i vehicula el finançament de la major part de les subvencions públiques. però amb només sis tècnics de conservació-restauració en plantilla no cobreix totes les especialitats ni cobreix tota la demanda.

En relació a aquests temes, les principals reflexions i consensos del grup de discussió format per professionals de la conservació-restauració de diferents àmbits temàtics o especialitzacions (incloent art contemporani, patrimoni marítim, patrimoni industrial, patrimoni fílmic i audiovisual, fotografia, tèxtil i conservació científica, tant responsables de departament o centre, com independents) són:

- Es remarca la poca presència de moltes especialitats (o absència, en algun cas) en els plans d'estudi de la formació oficial d'entrada a la professió. S'assenyala que les que hi són, o bé estan tractades de forma insuficient (com és el cas de la conservació preventiva), o sovint estan subordinades a altres matèries 'tradicionals', el que els fa perdre una visió pròpia, més global (és el cas de la conservació de fotografia, introduïda recentment, que depèn de document gràfic). Hi ha consens en demanar a les institucions formatives la seva incorporació en el currículum. S'argumenta que si no s'inclouen persisteix el seu desconeixement, els estudiants no tenen l'oportunitat de familiaritzar-se amb aquestes matèries i és més difícil que després explorin vies laborals en aquests camps. És important també per al seu reconeixement. Algunes són especialitats que han de combatre la incomprensió tant de fora com de dins de la professió.
- Les especialitats 'no tradicionals' tenen una dimensió científico-tècnica important (la conservació preventiva, el patrimoni industrial, el patrimoni audiovisual, els mitjans digitals i els materials moderns de l'art contemporani, i fins i tot la conservació del tèxtil, treballen amb una gran varietat de materials, sovint combinats, que interaccionen entre ells i es deterioren de forma diferent). Des de la seva perspectiva fan notar la necessitat de reforçar els coneixements científics que ofereix la formació oficial, i la seva incorporació pot tenir un paper important en aquesta orientació. La base científica es considera essencial per a l'exercici professional posterior, per poder tenir un bon diàleg amb els científics. Es comenta la diferència amb altres països més avançats, com és el cas dels EUA, on es demana una prova científica forta per accedir als estudis de C-R.
- Sobre el format de la formació d'aquests 'noves' especialitats (en la formació oficial), hi ha acord en que no hauria de ser igual en tots els casos, ni tampoc seguir necessàriament un format per a un grup gran d'alumnes. Mentre la conservació preventiva i la base científica es creu que haurien de formar part de la formació generalista per a tots els alumnes (independentment que després també es puguin especialitzar en conservació preventiva o en conservació científica), perquè tots haurien d'adquirir una base forta, altres especialitats, en canvi, s'haurien d'oferir per a nombres molt reduïts d'estudiants, i potser impartir-les en col·laboració amb els centres especialitzats on hi ha l'expertesa. Es comenten casos de països avançats on algunes especialitzacions són cursades per només un o dos alumnes l'any.
- En el debat sobre quin pes ha de tenir la formació generalista i quina l'especialització per formar titulats preparats per a la realitat del mercat de treball, hi ha arguments de pes en favor d'adquirir coneixements bàsics de diferents matèries i competències transversals. Com que moltes centres patrimonials tenen equips molt petits (sovint d'una o dues persones) i col·leccions molt diverses, els tècnics han de ser polivalents i necessiten coneixements amplis, amb fortalesa en conservació preventiva. Aquest és el cas molt especialment dels que treballen amb col·leccions etnològiques o

'temàtiques' (per exemple de patrimoni marítim o de patrimoni industrial), però també els conservadors-restauradors que treballen el tèxtil o l'art contemporani.

- A falta de formació específica, les persones que treballen en especialitats 'no tradicionals' han construït la seva expertesa, en gran part, a partir de la seva experiència laboral i amb bones dosis d'autoaprenentatge. També, i de forma molt important, l'han construït col·laborant amb persones d'altres professions (els mestres d'aixa i els modelistes en el cas del patrimoni marítim, els enginyers o els tècnics que reparen en el cas del patrimoni industrial, els fotògrafs en el cas del patrimoni fotogràfic, etc.) Les fronteres professionals es desdibuixen, i molts dels que s'hi dediquen, de fet, combinen més d'una professió (un fet habitual entre els conservadors-restauradors d'altres països). Una formació que combina més d'una disciplina (per exemple, fotografia i conservació-restauració) creuen que constitueix un perfil més complet.
- Des de la seva perspectiva, la col·laboració sempre és fèrtil, enriquidora i imprescindible. El treball és cooperatiu i el paper del conservador-restaurador té més a veure amb els criteris ètics i la documentació, que amb la restauració. Posen en qüestió, per tant, una concepció de la conservació-restauració excloent d'altres professions, tant en la formació com en la pràctica. A diferència del pensament predominant dins la professió, creuen que cal obrir-se i seduir a professionals d'altres àmbits per a que participin en projectes, i formar-los en els criteris i principis professionals de conservació-restauració. Cal també incorporar formadors, i estudiants, d'altres professions. Les noves especialitats es desenvolupen en un territori multi-disciplinar, un plantejament que cal comprendre i incorporar en el 'mainstream' de la C-R.
- La conservació científica, dedicada a l'estudi dels materials i als estudis tècnics, i molt vinculada a la conservació preventiva, és un cas apart. Està ben assentada en altres països avançats, però aquí és pràcticament inexistent, tant en la formació com en els centres públics de referència. És un àmbit prioritari a desenvolupar, perquè falten els experts i els serveis. A Catalunya hi ha molt pocs recursos científico-tècnics a l'abast dels conservadors-restauradors, i els que hi ha, inclosos els del CRBMC, són insuficients i menys complets que els del centre de referència a l'estat espanyol (l'IPCE). S'utilitzen els serveis científico-tècnics de les universitats, però no són sempre adequats perquè els falta la interpretació de conservació-restauració.
- Es reconeix que el sistema públic de centres i laboratoris de referència està infradotat i desarticulat. El CRBMC n'és la capçalera, però no s'ha desplegat cap xarxa, ni territorial ni especialitzada. En aquestes 'noves' especialitats, el país compta amb centres especialitzats en la conservació-restauració que tenen el potencial de fer un servei de país, amb la inversió adequada en personal i en recursos (és el cas del MACBA, del MNACTEC, de la Filmoteca de Catalunya, del MCNB, del MMB i altres). Caldria reforçar aquests centres, que ja són de referència i han desenvolupat pràctiques de qualitat i relacions de valor amb els sectors colindants, per a que facin un paper més estratègic en desenvolupar i compartir coneixements i competències especialitzades. Haurien de formar part d'un sistema públic descentralitzat de serveis de conservació-restauració. Un sistema encapçalat pel CRBMC però distribuït, amb responsabilitats delegades, i enxarxat.

Externalització: cap a una pràctica de qualitat.

Partim d'una situació de baixa presència de conservadors-restauradors en els equips dels centres patrimonials públics. Els resultats del qüestionari adreçat als centres patrimonials i serveis especialitzats mostra que pràcticament tres quartes parts dels 132 centres que han respost no tenen conservadors-restauradors dins la plantilla. Només un 27% sí que en tenen. L'ocupació pública està molt restringida i, per tant, el treball de conservació-restauració s'externalitza en un grau molt elevat, de forma puntual o regular, a professionals independents o empreses. Gairebé la meitat dels centres que no tenen equip propi, tenen col·laboració externa regular per suplir la mancança (un 46%). Fins i tot els centres que tenen equip propi utilitzen, també, col·laboradors externs, perquè l'equip és insuficient (més de la meitat ho fan amb col·laboradors regulars). Això inclou els centres de serveis especialitzats de conservació-restauració, com el CRBMC, que també estan infradotats i no poden desenvolupar el seu servei sense col·laboradors externs.

La pràctica privada, en gran part conformada per treballadors autònoms i microempreses, desenvolupa una activitat dedicada sobretot a la prestació de serveis a centres patrimonials o a projectes d'obra vinculats a la restauració d'edificis, i per tant és molt dependent del sector públic. Amb la nova Llei de contractació pública està en una situació de feblesa i vulnerabilitat. L'impacte pot ser tan negatiu que posi en perill la continuïtat dels professionals independents i les petites empreses que contracten directament amb l'administració. Sabem que l'externalització persistirà en els propers anys, i per tant cal aplicar bones pràctiques amb el propòsit d'aconseguir que sigui de qualitat.

Els problemes amb la contractació pública són diversos, i es van indentificar en l'estudi previ (2018). Inclouen la indeterminació normativa sobre la figura del conservador-restaurador, la falta d'una bona definició dels encàrrecs, el predomini del criteri econòmic en les adjudicacions públiques, que produeix baixades de preu insostenibles, i la dificultat de contractar persones autònomes de confiança, de forma continuada, entre d'altres.

En l'àmbit del patrimoni immoble, en particular, la indeterminació normativa de la competència per redactar i dirigir projectes de conservació-restauració, fa que la direcció s'atorgui a arquitectes o arqueòlegs, i els conservadors-restauradors quedin en un segon nivell de responsabilitat. En els projectes pluridisciplinars, on participen arquitectes, enginyers, dissenyadors, arqueòlegs, científics i també conservadors-restauradors, falta un treball d'equip que inclogui la figura del conservador-restaurador des de l'inici, en el disseny del projecte, i per tant no sempre es detecten correctament els problemes de conservació-restauració ni es preveuen les partides adequades i planificades per a tractar-los. Quan qui contracta són empreses que no es dediquen exclusivament a la conservació del patrimoni, com es el cas de les constructores, el conservador-restaurador acaba tenint un paper marginal i supeditat als enginyers i arquitectes, i no és rar que això derivi cap a males pràctiques, d'ètica professional dubtosa, que contribueixen a precaritzar encara més la seva feina.

En cas dels centres patrimonials públics, a l'hora de contractar empreses, sovint conflueixen dues condicions negatives: en els plecs de contractació preval el preu sobre la qualitat, i no sempre es

demana el nivell d'exigència corresponent als estàndards ètics i tècnics de la professió. En aquest darrer aspecte, la falta de conservadors-restauradors en els equips no afavoreix que els requisits dels encàrrecs externs tinguin l'exigència que caldria, perquè no hi ha ningú que conegui bé els estàndards professionals a l'hora de redactar-los. Respecte a la contractació d'autònoms, cada cop està més limitada, perquè han augmentat les traves administratives: només poden treballar per a la mateixa institució durant un temps limitat (no més de tres anys, ja que sinó, per llei, s'haurien de contractar). Això redueix el problema dels 'falsos autònoms', però dificulta mantenir el suport extern regular de persones que ja coneixen les col·leccions, i són de confiança, en el cas dels centres que no tenen equip propi o no en tenen insuficient.

Tot això, junt amb la percepció de falta de transparència i d'obertura real en les contractacions, per part de les institucions públiques (que està millorant, però encara ho ha de fer més), i la falta de reconeixement social de la professió, conformen un context advers, de relacions problemàtiques entre la pràctica privada i l'àmbit públic, que afecta negativament a la qualitat de l'ocupació en el sector. En tant que dues terceres parts dels conservadors-restauradors laboralment actius treballen en l'àmbit privat (segons els resultats de l'enquesta específica per als professionals), la professió és especialment vulnerable a la precarització, com bé reflecteixen els resultats del qüestionari adreçat als professionals respecte el baix nivell d'ingressos anuals de bona part dels professionals.

El repte d'aconseguir una externalització de qualitat és, per tant, prioritari i urgent, per protegir i dignificar la situació laboral dels professionals i per garantir alts nivells de qualitat en la conservació del patrimoni. No és un repte només de la professió de la conservació-restauració, hi ha més sectors de l'àmbit cultural afectats, amb els que cal ajuntar esforços, i iniciatives a les que sumar-se. Però la pràctica de la conservació-restauració té particularitats que s'han de visibilitzar i defensar.

En relació a aquest repte, que té múltiples fronts, les principals reflexions i consensos del grup de discussió, format per representants d'institucions que externalitzen, representants d'empreses especialitzades i de conservadors-restauradors que treballen per a empreses, són:

- En els centres patrimonials hi ha una gran necessitat d'acompanyament, amb pautes i amb formació de les persones encarregades de la redacció dels plec de les licitacions, per a que els plec d'encàrrec es facin amb rigor i professionalitat, i així assegurar la qualitat i defensar efectivament la posició dels professionals de la conservació-restauració. Es demana que organitzacions com el CRBMC o CRAC, que tenen un paper de lideratge i defensa del sector, facin una tasca d'orientació als centres en aquest canvi que s'està produint en l'administració amb la contractació externa. Això ho necessiten fins i tot els centres que tenen professionals de la conservació-restauració, o que se senten prou capaços de redactar els encàrrecs (com és el cas de 2/3 parts dels museus, però només la meitat dels arxius, segons els resultats del qüestionari específic per als centres), i encara més la resta.
- A més d'aquesta tasca d'acompanyament i orientació, es demana als principals agents del sector una tasca d'inspecció dels processos de contractació, i de defensa del dret dels professionals

conservadors-restauradors a dirigir projectes d'intervenció en patrimoni immoble. Fer una funció de lobby, mentre no hagi una regulació de la professió. Per a realitzar-la de forma efectiva és molt important estudiar i conèixer amb profunditat la normativa, per trobar els espais de millora de la posició dels professionals en els encàrrecs. Allà on la llei no dóna competències explícites als arqueòlegs i als arquitectes, els conservadors-restauradors han de lluitar pel seu reconeixement. L'administració és la que ha d'inspeccionar: el CRBMC ja fa aquest paper valorant les intervencions en BCINs (però no pot condicionar la presència d'un conservador-restaurador per falta de normativa que ho suporti), i caldria que altres es sumessin a aquesta tasca per arribar al conjunt de les intervencions. L'Ajuntament de Barcelona i els serveis territorials a la resta del país poden desenvolupar també aquest paper d'inspecció i assessorament. CRAC, en concret, podria assumir l'assessorament professional dels conservadors-restauradors individuals afectats per una situació de desplaçament de les funcions de direcció d'un projecte a favor d'un arquitecte.

- Aquesta tasca és necessària en la situació actual, però s'emplaça als agents que lideren i representen el sector a seguir treballant per la regulació del sector, que és el que proporcionarà la solució definitiva. El decret que ha proposat CRAC a la Direcció General de Patrimoni Cultural contempla la figura del conservador-restaurador com a director dels projectes d'intervenció. S'avisava, tanmateix, que quan s'aprovi, caldrà vetllar perquè l'administració el compleixi.
- També es demana a CRAC, en el seu paper de defensa per dignificar l'estatus dels professionals que treballen en l'àmbit privat, que estudiï recomanacions de tarifes per a l'externalització, i explori de quina forma poden ser aplicables (no es pot fer una orientació directa, perquè s'informa que hi ha una directiva europea que ja no ho permet als col·legis professionals, però potser a través d'un conveni, o altres formes). S'observa, però, que cal tractar el tema de les tarifes amb flexibilitat, per la dificultat d'estandaritzar les hores de dedicació a una intervenció (cada objecte té una problemàtica diferent i una gran quantitat de variables), i perquè caldria tenir en compte, també, la variació segons anys d'experiència dels professionals. Tot i les dificultats apuntades, cal fer un esforç en aquest sentit, per evitar l'augment de les baixes temeràries, cada cop més exteses.
- Relacionat amb els honoraris dels professionals privats, també es demana a CRAC que promogui la consciència que la realització d'estudis previs (diagnòstic que a vegades cal fer per preparar els projectes d'intervenció) es valorin com a feina intel·lectual amb un cost determinat (actualment no s'acostumen a pagar). Si cal un estudi previ per fer el projecte d'una intervenció, cal comprendre que s'hauria de concebre amb dues fases: un primer estudi de diagnòstic i després una intervenció.
- A banda d'aquests esforços interns del sector, com que l'externalització de qualitat és una preocupació compartida amb altres sectors o àrees de treball cultural, cal unir esforços amb el que s'està movent fora en aquest tema: la definició de bones pràctiques per assegurar la professionalitat i rigor en l'establiment de pràctiques i criteris tècnics adequats, sobretot en la fase de definició de l'encàrrec (la redacció dels plec de les licitacions), però també en altres com la fase de convocatòria (difusió extensa), la validació/resolució (aconseguir que els criteris tècnics definits prevalguin), i el seguiment/avaluació (basat en la qualitat de l'activitat), tot per evitar

distorsions. Un àmbit molt proper és el dels museus, i s'encoratja a afegir-se als esforços que s'estan fent per crear una guia metodològica de bones pràctiques per a l'externalització, com actuació del Servei de Museus i Protecció de Béns Mobles, aquest any 2020. CRAC hauria de connectar amb aquesta iniciativa, per donar a conèixer i incorporar les problemàtiques específiques de la conservació-restauració, i fins i tot podria crear un document amb recomanacions específiques i proposar-lo.

- Encara un altre front, en el conjunt de mesures a prendre per a que la contractació externa es pugui desenvolupar correctament, és la creació de places de conservador-restaurador en les institucions patrimonials, o en serveis públics de suport als centres (potser en el marc de xarxes territorials), perquè calen responsables i interlocutors vàlids. Quan no hi ha un conservador-restaurador professional redactant els contractes, no hi ha ningú que posi els requeriments i tingui prou autoritat per a defensar-los, i aleshores passen per davant els criteris administratius. En relació a crear places, es posa també en qüestió que tota la conservació-restauració sigui externalitzable: és el cas de la conservació preventiva, una funció que es considera que ha d'estar ben integrada en les funcions bàsiques dels centres patrimonials.
- Una altra idea apuntada de suport als conservadors-restauradors que treballen en l'àmbit privat, que es podria explorar i promoure, és obrir l'ús de laboratoris de conservació-restauració en centres públics del territori que actualment estan infrautilitzats o abandonats, per falta de personal, per a que esdevinguin centres de treball (estil co-working) i així rebaixar costos. Una iniciativa cooperativa que beneficiaria també als centres, per la proximitat i contacte amb els professionals. Això, que s'ha realitzat alguna vegada de forma puntual, gràcies a relacions de col·laboració informals, es podria estructurar com un servei formal.
- En darrer lloc, es posa sobre la taula com el CRBMC, amb la seva actuació, podria ajudar a enfortir el sector, des de la seva posició tant central en la prestació de serveis i en les relacions d'ocupació i formació amb els professionals. En tant que capçalera del sistema públic de conservació-restauració, que vehicula una part important del finançament (les subvencions) i realitza una part important de les intervencions, amb projectes que es contracten externament, pot tenir una influència positiva decisiva. Ja realitza una tasca molt important de suport i de defensa del sector, i es proposa millorar en la comunicació dels seus serveis, els seus processos i la seva disposició i capacitat d'ajuda per assegurar que la informació arriba a tothom per igual, tot escoltant les qüestions que més preocupen als professionals. Cal superar percepcions existents visibilitzant millor la transparència i l'obertura de les contractacions, així com reforçar el seu paper i reputació com a centre de referència, en un sentit tècnic, és a dir, la seva capacitat per abordar estudis i situacions complexes, tant de projectes propis com en suport a projectes externs. Això implica que el temps i les energies dels tècnics especialistes es dediquin sobretot a les tasques on el seu coneixement i expertesa pot tenir un major impacte, i es reforcin els serveis que necessiten laboratoris sofisticats i personal altament especialitzat, que el país necessita i no es troben enlloc més (per exemple, de conservació científica). Es demana, en definitiva, que el paper

del CRBMC es repensi i s'actualitzi per donar una millor resposta a la situació i necessitats del sector, a partir de l'evidència recollida en aquest estudi, tant quantitativa com qualitativa, i que se'l doti dels recursos tècnics i econòmics necessaris per a poder créixer i trobar un millor equilibri entre les funcions de vetllar per la conservació dels patrimoni catalogat, la prestació de serveis i la recerca.

Propers passos

En els tres àmbits abordats, les reflexions i les idees generades han tingut com a objectiu pensar recomanacions que ajudessin a millorar la realitat difícil del sector, tenint en compte el paper que haurien de jugar els diferents agents. El text resultant és de consens, i la predisposició dels actors implicats és alta. Ara cal posar fil a l'agulla. Algunes de les accions proposades són ja realitzables, però altres demanen endegar processos, que poden ser llargs, per definir projectes.

Els resultats obtinguts en la recerca, quantitativa i qualitativa, tant d'aquest estudi com del que es va realitzar prèviament, mostren un ventall de problemàtiques i de temes crítics que és molt més ampli del que s'ha pogut posar a discussió. Caldrà prosseguir, per tant, amb la reflexió i el debat sobre els resultats en altres àmbits que no s'han abordat aquí, per millorar-ne la comprensió i per continuar buscant solucions, de forma col·lectiva i consensuada, amb el lideratge dels principals actors.

Seria bo que aquesta reflexió i debat prosseguís en el marc d'un procés que estigués orientat a definir una estratègia global per al sector. Ara pot ser un bon moment per endegar-lo, perquè l'estudi aporta un bon coneixement de la situació actual, que és una base de partida necessària, i perquè hi ha un bon clima d'entesa i col·laboració entre els actors clau en l'impuls conjunt de dos projectes crucials (aconseguir l'aprovació d'un decret específic dels conservadors-restauradors, que busca resoldre el buit legislatiu actual, i la creació d'un registre de professionals conservadors-restauradors per intervenir en béns culturals protegits de Catalunya, amb un sistema d'acreditació previ).

En el curs d'algunes discussions i reflexions realitzades al llarg de l'estudi entre els professionals participants, ha sorgit com a tema de fons la necessitat de repensar i donar impuls a la política i el "servei" de conservació del patrimoni al nostre país. S'ha avançat, des dels inicis als anys 80, però un sistema públic que realment pugui donar servei a les necessitats de tot el territori, amb un finançament adequat i amb una concepció integradora del patrimoni, que englobi béns mobles i immobles, encara no s'ha assolit.

Per concloure, es recomana que el Govern i el CRBMC, conjuntament amb CRAC, facin el pas endavant d'impulsar una estratègia de futur per al sector, que situï la conservació del patrimoni en un lloc central de la política cultural, i la doti dels instruments i dels recursos econòmics i humans necessaris per desenvolupar-la de forma efectiva. Una visió que ha de ser compartida amb tots els sectors que hi conflueixen (museòlegs, arxivers, arqueòlegs, arquitectes, entre d'altres), i defensada per tots de forma coordinada i cohesionada.

PARTICIPANTS

Institucions i persones que han col·laborat

Facilitant la recollida de dades, la difusió dels qüestionaris i participant en entrevistes.

En totes les fases de l'estudi s'ha comptat amb la col·laboració d'institucions i professionals que treballen en el sector del patrimoni o més específicament de la conservació–restauració. A tots ells agraïm el seu interès i suport.

DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL

SERVEI DE MUSEUS I PROTECCIÓ DE BÉNS MOBLES

Magda Gassó, Cap del Servei.

Sònia Blasco, Cap de Coordinació Museística i Protecció de Béns Mobles.

SERVEI DE COORDINACIÓ DE LA XARXA D'ARXIU COMARCALS

Enric Cobo, Cap del Servei.

Arantxa Rovira, Servei d'Arxius.

SUBDIRECCIÓ GENERAL DE PATRIMONI ARQUITECTÒNIC, ARQUEOLÒGIC I PALEONTOLÒGIC

Jordi Domeque, Sub-director General.

AGÈNCIA CATALANA DEL PATRIMONI CULTURAL

CENTRE DE RESTAURACIÓ DE BÉNS MOBLES DE CATALUNYA

Àngels Solé, Directora

Esther Gual, Coordinadora de l'Àrea de Conservació – Restauració d'Art Contemporani

Maria José Gracia, Coordinadora de l'Àrea de Conservació Preventiva

Joana Vendrell, Administració i Recursos Humans

Mònica Salas, Àrea de Documentació / Difusió i Arxiu Fotogràfic

INSTITUT CATALÀ DE LES EMPRESES CULTURALS

CENTRE DE CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE LA FILMOTECA DE CATALUNYA

Mariona Bruzzo, Cap

DIPUTACIÓ DE BARCELONA

OFICINA DE PATRIMONI CULTURAL

Aurèlia Cabot, Cap

Teresa Reyes, Cap de la Secció Tècnica

Laura Costa, Responsable de la Xarxa de Museus Locals

Jaume Zamora, Cap d'Unitat de la Xarxa d'Arxius Municipals

Rosa Gasol, Conservadora – Restauradora

Marta Gabernet, Conservadora – Restauradora, Presidenta de CRAC

Núria AVECILLA, Conservadora – Restauradora

Anna Bertral, Conservadora – Restauradora

Guillem Mundet, Responsable del Fons d'Art

AJUNTAMENT DE BARCELONA

INSTITUT DE CULTURA DE BARCELONA

Carles Vicente, Director de Memòria, Història i Patrimoni

Núria Rivero Cap de Projectes de la Direcció de Memòria, Història i Patrimoni

Lídia Font, Conservadora – Restauradora en cap del Museu d'Història de Barcelona

Patricia Puig, Coordinadora de projectes a la Direcció de Memòria, Història i Patrimoni

SERVEI D'ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

Montserrat Pugès, Responsable d'Intervencions en el Patrimoni

ESCOLA SUPERIOR DE CONSERVACIÓ – RESTAURACIÓ DE BÉNS CULTURAL DE CATALUNYA

Miquel Mirambell, Director

Eva López, Cap d'Estudis i Coordinadora de Qualitat

Joan Escudé, Secretari

Mª Àngels Balliu, Coordinadora Pedagògica

Lídia Balust, Professora de Conservació – Restauració i Secretària de CRAC

Sílvia Franch, Coordinadora de Formació Professional

FACULTAT DE BELLES ARTS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Gema Campo, Catedràtica, secció de Conservació - Restauració

Raquel Freixas, Investigadora predoctoral

SECRETARIAT D'ARXIVS ECLESIASTICS

Irene Brugués, Arxivera Servei d'Arxius de la Federació Catalana de Monges Benedictines SAF

Immaculada Ferrer. Arxiu de la Catedral de Barcelona.

TALLER DE RESTAURACIÓ DEL MONESTIR DE SANT PERE DE LES PUEL·LES

Elena De La Rosa, Conservadora - Restauradora

Katerina Musilova, Conservadora - Restauradora

Rosalba Poveda, Conservadora - Restauradora

Professionals que han respost el qüestionari adreçat als conservadors-restauradors de Catalunya.

414 persones.

Centres que han respost el qüestionari adreçat als centres patrimonials i als serveis especialitzats en conservació-restauració de Catalunya.

Centres o serveis especialitzats o de suport, i institucions nacionals (10)

Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya	Valldoreix
Museu Nacional d'Art de Catalunya	Barcelona
Arxiu Nacional de Catalunya	Sant Cugat del Vallès
Biblioteca de Catalunya	Barcelona
Centre de Conservació i Restauració, Filмотeca de Catalunya	Terrassa
Oficina de Patrimoni Cultural - Diputació de Barcelona	Barcelona (àmbit província de Barcelona)
Servei d'Arqueologia de Barcelona	Barcelona
SCT-Laboratori d'Arqueologia	Lleida
Servei d'Atenció als Museus de Girona	Girona
Museu d'Arqueologia de Catalunya (inclou 5 centres + el CASC)	Catalunya

Museus registrats (61, no inclou el MNAC ni el MAC, ubicats en el grup anterior)

Museu de Sant Cugat	SAnt Cugat del Vallès
Consorti del Museu de les Terres de l'Ebre	Amposta
Museu Molí Paperer	Capellades
Museu de Reus	Reus
Museu d'Art de Girona	Girona
Museu del Ter	Manlleu
Terracotta Museu de Ceràmica de la Bisbal	La Bisbal d'Empordà
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona	Tarragona
Museu de la Vida Rural	L'Espluga de Francolí
Museu d'Art Jaume Morera	Lleida
Museu del Suro de Palafrugell	Palafrugell
Museu de Llívia	Llívia
Museu de la Pesca	Palamós
Centre de Documetació i Museu Tèxtil	Terrassa, Barcelona
Museu del Disseny de Barcelona	Barcelona
Fundació Gala-Salvador Dalí	Figueres
Museu de la Noguera	Balaguer
Museu de Mataró	Mataró
Museu Arxiu Tomàs Balvey (MATBC)	Cardedeu
Fundació Privada Palau	Caldes d'Estrac
Museu Pau Casals	El Vendrell
Museu del Cinema - Col·lecció Tomàs Mallol	Girona
Fundació Museu Picasso	Barcelona
Museu d'Alcover	Alcover
Museu Diocesà i Comarcal de Solsona	Solsona
Museu Episcopal de Vic	Vic
Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal	Lleida
Museu Etnològic i de Cultures del Món	Barcelona
Museu Municipal de Nàutica del Masnou	El Masnou

Fundació Jacint Verdaguer	Folgueroles
Museu d'Història de Barcelona	Barcelona
Biblioteca Museu Víctor Balaguer	Vilanova i la Geltrú
Museu d'Història de Cerdanyola	Cerdanyola
Museu Monestir de Pedralbes	Barcelona
Museu de la Música de Barcelona	Barcelona
Consorci del Patrimoni de Sitges	Sitges
Museu de Terrassa	Terrassa
Museu d'Història de Cambrils	Cambrils
Museu d' Història de Catalunya	Barcelona
Museu de la Mediterrània	Torroella de Montgrí
Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona	Barcelona
Consorci Museu de Ciències Naturals de Barcelona	Barcelona
Museu de Guissona Eduard Camps Cava	Guissona (Lleida)
Museu d'Història dels Jueus	Girona
Museu Darder. Espai d'Interpretació de l'Estany	Banyoles
Museu del Joguet de Catalunya	Figueres
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles	Banyoles
Ecomuseu de les Valls d'Àneu	Esterrí d'Àneu
Museu Diocesà de Tarragona	Tarragona
Museu Comarcal de la Conca de Barbrera	Montblanc
Fundació Apel·les Fenosa	El Vendrell
VINSEUM Museu de les Cultures del Vi de Catalunya	Vilafranca del Penedès
Tresor de la Catedral de Girona	Girona
Museu Etnogràfic de Ripoll	Ripoll
Museu d'Història de Girona	Girona
Ecomuseu Farinera de Castelló d'Empúries	Castelló d'Empúries
Museu de l'Empordà	Figueres

Col·leccions obertes al públic / cases històriques / patrimoni de l'església (7)

Museus d'Esplugues de Llobregat	Esplugues de Llobregat
Museu Palau Mercader.	Cornellà de Llobregat
Museu municipal Montcada i Reixac	Montcada i Reixac
Museu de Sant Boi	Sant Boi de Llobregat
centre Jujol - Can Negre	Sant Joan Despí
Casa museu Lluís Domènech i Montaner	Canet de Mar
Museu etnogràfic missional dels Caputxins de Catalunya	Barcelona

Arxius comarcals (19)

Arxiu Comarcal del Baix Empordà	la Bisbal d'Empordà
Arxiu Comarcal del Garraf	Vilanova i la Geltrú
Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell	La Seu d'Urgell
Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès	Vilafranca del Penedès
Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà	Montblanc
Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre	Móra d'Ebre
Arxiu Comarcal del Montsià	Ampostà
Arxiu Comarcal del Baix Ebre	Tortosa
Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà	Sort
Arxiu Comarcal del Pallars Jussà	Tremp
Arxiu Comarcal de la Terra Alta	Gandesa
Arxiu Comarcal del Priorat	Falset
Arxiu Comarcal de la Cerdanya	Puigcerdà

Arxiu Comarcal de la Cerdanya	Puigcerdà
Arxiu Comarcal de la Segarra	Cervera
Arxiu Comarcal del Vallès Oriental	Granollers
Arxiu Comarcal del pla d'Urgell	Mollerussa
Arxiu Comarcal del Vallès Occidental i Arxiu Històric de Terrassa	Terrassa
Arxiu Comarcal del Baix Camp	Reus
Arxiu Comarcal d'Osona	Vic

Arxius municipals (26)

Arxiu Històric de la Ciutat	Barcelona
Arxiu Històric de Lleida	Lleida
Arxiu Històric Municipal	Mollet del Vallès
Arxiu Municipal de Sant Andreu de la Barca	Sant Andreu de la Barca
arxiu municipal de les franqueses del valès	les franqueses del vallès
Arxiu municipal de Santa Perpètua de Mogoda	Santa Perpètua de Mogoda
Arxiu Municipal de Barberà del Vallès	Barberà del Vallès
Arxiu Municipal de Molins de Rei	Molins de Rei
Arxiu Municipal de Pineda de Mar	Pineda de Mar
Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat	Hospitalet de Llobregat
Arxiu Municipal de Castelldefels	Castelldefels
Arxiu Municipal de Sant Just Desvern	Sant Just Desvern
Arxiu Municipal de Sentmenat	Sentmenat
Arxiu Municipal d'Esparreguera	Esparreguera
Arxiu Municipal de l'Ajuntament de L'Ametlla del Vallès	L'Ametlla del Vallès
Arxiu Municipal de Caldes de Montbui	Caldes de Montbui
Arxiu Municipal de Montornès del Vallès	Montornès del Vallès
Arxiu Municipal de Parets del Vallès	Parets del Vallès
Arxiu Municipal de Sant Fruitós de Bages	Sant Fruitós de Bages
Arxiu Municipal de Sant Adrià de Besòs "Isabel Rojas Castroverde"	Sant Adrià de Besòs
Arxiu Municipal de Premià de Dalt	Premià de Dalt
Arxiu municipal de Rubí	Rubí
Arxiu Municipal del Masnou	El Masnou
Arxiu Municipal de Martorell	Martorell
Arxiu Municipal de Cardedeu AMCar	Cardedeu
Arxiu Municipal de Dosrius (AMD)	Dosrius
Arxiu Municipal de Ripollet	Ripollet

Arxius eclesiàstics (9)

Arxiu Abadia de Montserrat	Monistrol de Montserrat
Servei d'Arxius de la Federació Catalana de Monges Benedictines	Barcelona, Girona, Marganell, Manacor
Arxius Diocesà i Capitular d'Urgell	La Seu d'Urgell
Arxiu diocesà - Arxiu Capitular - Biblioteca diocesana del Seminari	Girona
Arxiu Capitular de Lleida	Lleida
Arxiu de la Basílica dels Sants Just i Pastor	Barcelona
Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona	Tarragona
Arxiu Diocesà de Lleida	Lleida
Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona A.C.B.	Barcelona

Altres arxius (2)

Arxiu Central dels Jutjats d'Arenys de Mar	Arenys de Mar
Arxiu Històric Societatis Iesu Catalunya	Barcelona

Professionals que han participat en els grups de discussió, per reflexionar sobre els resultats de l'estudi i formular recomanacions de consens.

Grup 1: La formació oficial en conservació-restauració a Catalunya (29 de gener de 2020)

Professionals responsables de les institucions formatives oficials catalanes.

- Miquel Mirambell, director de l'ESCRBCC.
- Maria Àngels Balliu, responsable del *màster en ensenyaments artístics de C-R de patrimoni fotogràfic* de l'ESCRBCC.
- Lúdia Balust, responsable del disseny d'un nou màster en conservació preventiva de l'ESCRBCC.
- Gema Campo, responsable del Dept de C-R de la Facultat de Belles Arts, UB.
- Salvador Garcia, vicerector d'Arts, Cultura i Patrimoni de la UB.
- Marta Oriola, responsable del *màster en direcció de projectes de C-R de béns culturals* de la UB.

Grup 2: L'externalització de la conservació-restauració a Catalunya (14 de febrer de 2020)

Representats d'institucions que externalitzen, representants d'empreses i de conservadors – restauradors que treballen per a empreses.

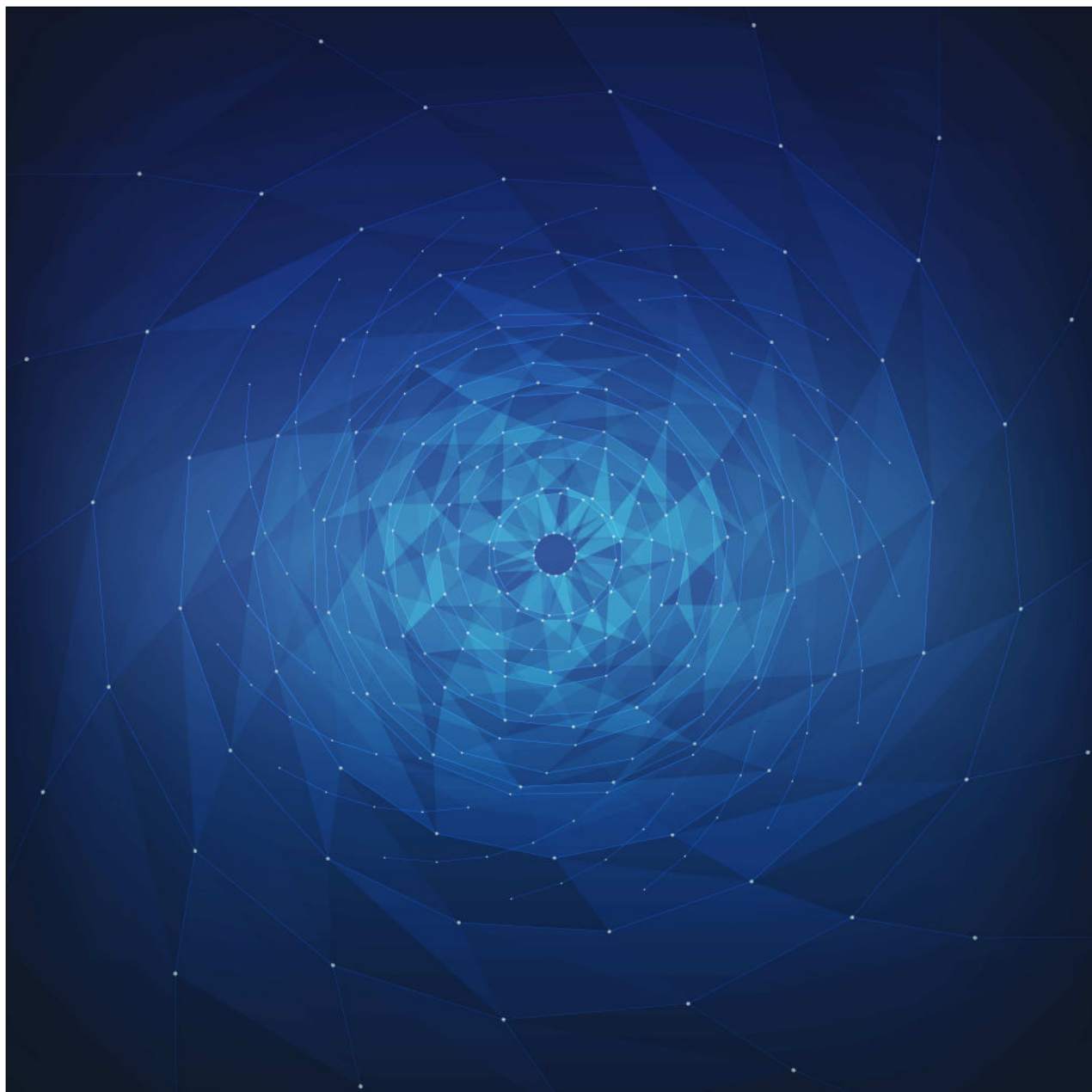
- Àngels Solé. Directora del CRBMC.
- Gemma Valls. Servei de Conservació i Restauració, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona.
- Montserrat Pugès. Responsable d'intervencions en el patrimoni. Servei d'Arqueologia, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona.
- Mònica Roca. Restauradora-Conservadora a Caixaforum, per Eulen Art.
- Pau Arroyo. Administrador i director tècnic de Lesena, Servei Integral al Patrimoni, SL.
- Cristina Martí. Administradora i directora tècnica, Restauracions Policromia SL.
- Marta Pérez. Conservadora-restauradora a Grop - Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

Grup 3: Especialitats: dèficits i oportunitats (19 de febrer de 2020)

Professionals amb responsabilitats o experteses d'especialitats poc cobertes en el sector.

- Sílvia Noguer. Cap del Departament de Conservació-Restauració del MACBA.
- Mariona Bruzzo. Cap del Centre de Conservació-Restauració, Filmoteca de Catalunya.
- Anna Vila. Gestora de Conservació-Restauració de la Col·lecció "la Caixa".
- Carme Masdeu. Empresa Morata-Masdeu, de restauració de tèxtil.
- Mercè Gual. Conservadora-restauradora del MNACTEC.
- Esther Llorca. Conservadora-restauradora de fotografia.
- Maria Teresa Sala, conservadora-restauradora del Museu Marítim de Barcelona.

Projecte impulsat per l'Associació professional Conservadors-Restauradors Associats de Catalunya (CRAC), amb el finançament de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat i la col·laboració del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

imatge: disseny de GarryKillian / Freepik.

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**